

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Koolieelse lasteasutuse õpetaja

Betti Vals
ABIMATERJAL ÕPETAJALE 5–7AASTASTE LASTEGA ÕPPEKÄIGU
LÄBIVIIMISEKS JA LOODUSE VÄÄRTUSTAMISE ÕPETAMISEKS
TAEVASKODADE MATKARAJAL
bakalaureusetöö

Juhendaja: mag Marianne Olbrei

Tartu 2017

Sisukord

Sissejuhatus	3
Teoreetiline ülevaade	4
Väärtuskasvatus.....	4
Looduse väärtustamine.....	5
Väärtuskasvatus õuesõppe kaudu.....	5
Õuesõpe	6
Õpperada	8
Õpperada Taevaskodade matkarajal.....	8
Abimaterjali koostamise põhimõtted	9
Koostatud abimaterjali kirjeldus	12
Töö eesmärgid ja uurimisküsimused.....	14
Metoodika.....	14
Valim	14
Mõõtevahendid.....	15
Tegevusuuringu protseduur.....	15
Tulemused ja arutelu	19
Ekspertide hinnang koostatud abimaterjalidele.....	19
Ekspertide ettepanekud abimaterjali muutmiseks ja täiendamiseks.....	20
Õpperaja läbinud laste tagasiside õpperajale ja selle tegevustele	24
Õppekäigu läbi viies saadud kogemused abimaterjalide muutmiseks	25
Kokkuvõtteks	26
Kokkuvõte	27
Summary	28
Tänu sõnad	29
Autorsuse kinnitus.....	29
Kasutatud kirjandus.....	30
Lisad	34

Sissejuhatus

Riigimetsa Majandamise Keskus ehk RMK on Eesti loodusesse rajanud matkaradu, mida saavad kõik soovijad külastada, kui nad looduses liikudes loodust hoiavad (Külastuskorraldus, s.a.). Käis (2004) on öelnud, et hariduse ülesandeks on lastes kasvatada hoolivust looduse vastu. Selleks, et lastest kasvaksid loodust hoidvad inimesed, tuleb juba varases eas hakata tegelema väärtuskasvatusega (Eyre & Eyre, 2014). Väärtuskasvatus suunab lapsi loodust väärtustama ning seeläbi õpetab neid looduses õigesti käituma (Sutrop, 2009). Käis (2004) märkis, et lapsed õpivad loodust austama ning armastama looduses viibides ning näiteks õppekäigul loodusega kokku puutudes.

Varasemalt pole autorile teadaolevalt Taevaskodade matkarajale koostatud õpperada koos abimaterjalidega, mis õpetaks loodust väärtustama. RMK Kiidjärve looduskeskuse teabetöötajaga vesteldes selgus, et Taevaskodade matkarada on Põlvamaal üks sagedamini külastatavaid kohti, kus ka lasteaiarühmad õppekäikudel käivad. Seetõttu pidas autor oluliseks koostada abimaterjal, mille abil õpetada lastele looduse väärtustamist ning mida saavad soovi korral kasutada õpetajad Taevaskodade matkarajal õppekäikude läbiviimiseks. Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö uurimisprobleemiks – kuidas õuesõppe kaudu õpetada lapsi loodust väärtustama. Bakalaureusetöö ajendiks sai autori suur huvi õuesõppe ja Taevaskodade vastu ning sobilike abimaterjalide puudus. Uurimisprobleemist tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärgiks koostada õpetajale abimaterjal, mille abil Taevaskodade matkarajal 5–7aastaste lastega õppekäiku läbi viia ja looduse väärtustamist õpetada, saada eksperthinnang koostatud abimaterjalile, lastelt tagasiside, õppekäigu läbiviimise kogemus ning nende põhjal abimaterjali täiendada.

Eesmärgi saavutamiseks antakse töö esimeses osas ülevaade väärtuskasvatusest, õuesõppest ning Taevaskodadest, toetudes mitmete allikatele. Lähtudes teadustöö eetikast on plagiaadi vältimiseks töö teoreetilises osas viidatud teiste autorite mõtetele, seisukohtadele ning varasemalt läbi viidud uuringutele ning kasutataud allikad on kirja pandud töö lõppu (Loomevargus ehk plagiaat, s.a.). Teoreetilise osa lõpus selgitatakse abimaterjali koostamise põhimõtteid ning antakse lühikirjeldus koostatud abimaterjalist. Töö teises osas kirjeldatakse tegevusuurimuse läbiviimise metoodikat – valimit, andmekogumismeetodit ja protseduuri. Seejärel esitatakse tegevusuuringu tulemused ja arutelu, töö praktiline väärtus, piirangud ning kokkuvõte. Töö lisadeks on autori poolt koostatud abimaterjal õpetajale, mille abil 5–7aastaste lastega Taevaskodade matkarajal õppekäiku läbi viia ja looduse väärtustamist õpetada.

Teoreetiline ülevaade

Väärtuskasvatus

Väärtuskasvatus on teadmiste, nende mõistmise ja otstarbeka mõtlemise õpetamine (Haydon, 2009). Haridussõnastiku (s.a.) järgi on väärtuskasvatus mitmest etapist koosnev protsess, mille käigus kujundatakse väärtushoiakuid, hinnanguid ning inimese iseloomu.

Väärtuskasvatuse kaudu õpetatakse väärtusi märkama, nende järgi tegutsemise tagajärgedele mõtlema, neid praktiliselt harjutama ning tagasisidet saama (Sutrop, 2009). Väärtused on suhtelised ning väärtusteks peetakse seda, mis on väärt omamist, saavutamist või tegemist (Sutrop, 2009, 2015). Väärtused hakkavad lastel kujunema koolieelses eas, kuid nende õpetamisega tuleb tegeleda igas eas (Eyre & Eyre, 2014). Sutrop (2015) on öelnud, et väärtuskasvatus on tihedalt seotud haridusega ning pole olemas haridusasutust, mis ei tegeleks väärtuskasvatusega, kuna igapäevased valikud peegeldavad väärtusi. Lapsed matkivad kõike ning seepärast tuleb neile õige ja vale käitumise eristamist ehk sobilikku käitumist varakult õpetada (Tulvi, 2010).

Sutrop (2015) leiab, et väärtused õpetavad inimesi oma tegude eest vastutama.

Väärtustest, mis juhivad käitumist (Sutrop, 2015), sõltub õnn (Eyre & Eyre, 2014), sest sobilikku käitumist omandamata on elu raske ning õnnetu (Tulvi, 2010). Üheks kõlbeliselt arenenud inimese tunnuseks on ümbritseva maailma väärtustamine (Tõugu et al., 2010). Hariduse kaudu kasvatatakse ja kujundatakse lisaks teadmiste õpetamisele inimesi (Sutrop, 2009) ning seega edastatakse läbi hariduse väärtusi (Haydon, 2009). Juba lasteaias tegeletakse väärtuste õpetamise ning loodushoiu tutvustamisega, sest Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011) märgib ühe õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgina, et laps väärtustab keskkonda hoidvat mõtteviisi.

Koolieelses lasteasutuses käies veedab laps suurema osa oma päevast just õpetajaga ning seetõttu on õpetajal täita oluline roll väärtuskasvatuses (Veisson & Kuurme, 2010). Õpetaja on lastele eeskujuks, tema käitumist ning hoiakuid matkitakse (Timoštšuk, 2010; Tulvi, 2010; Veisson & Kuurme, 2010) ning ta on väärtuste kandja, vahendaja ja kujundaja (Haydon, 2009; Niemi, 2009; Veisson & Kuurme, 2010). Väärtusi õpetades peab õpetaja ise nende järgi käituma, mitte ainult väärtustest rääkima (Tulvi, 2010; Veisson & Kuurme, 2010), sest teod varjutavad selle, mida räägitakse (Eyre & Eyre, 2014). Lisaks on oluline, et õpetaja ise usuks edasi antavatesse väärtustesse (Grunnestad, Mørreaunet & Onyango, 2015). Koolieelses lasteasutuses saab väärtuskasvatuse kaudu, mis selgitab lastele looduses sobilikku käitumist, õpetada lapsi loodust väärtustama.

Looduse väärtustamine

Üheks universaalseks väärtuseks nimetavad Veisson ja Kuurme (2010) hoolivust, mis väljendub ka loodusesse suhtumises. Schiller ja Bryant (2009) toovad ühe põhiväärtusena välja austuse, mis seisneb kellegi või millegi (näiteks looduse) väärtustamises. Väärtusi nagu hoolivus ja austus tuleb praktiliste tegevuste ja igapäevaste situatsioonide käigus edastada (Aktepe, 2015; Gunnesstad et al., 2015; Puidet & Koppel, 2010). Lasteaialapsed ei mõista põhjus-tagajärg seost, kuid ise kogemise kaudu saab neile õpetada nende endi tegude tagajärgi tajuma (Puidet & Koppel, 2010). Läbi kogemise väärtusi õpetades mõistavad lapsed, miks erinevad väärtused on olulised (Veisson & Kuurme, 2010). Seejuures tuleb lapsi õige käitumise (näiteks prügi üles korjamise) eest tunnustada (Timoštšuk, 2010) ning negatiivset käitumist ignoreerida (Eyre & Eyre, 2014; Puidet & Koppel, 2010).

Esimesed teadmised ja oskused loodust hoidvaks tegutsemiseks saavad lapsed täiskasvanu abiga koolieelses eas, kus oma tegevusele tagasisidet saades mõistavad lapsed looduse hoidmise olulisust (Timoštšuk, 2010). Õpetaja positiivne eeskuju, loodust hoidev käitumine ja laste suunamine looduse uurimisele, tekitab lastes looduse vastu positiivse hoiaku (Tulvi, 2010), sest väiksed lapsed õpivad kõige paremini eeskuju järgides (Eyre & Eyre, 2014; Sutrop, 2009). Lapsi tuleb suunata oma tegude eest vastutama läbi põhimõtte, et loodus on elus ja elusat ei tohi kahjustada (Puidet & Koppel, 2010). Lisaks tuleb selgitada, et iga inimene mõjutab oma käitumisega loodust (Timoštšuk, 2010).

Lapsed õpivad läbi kogemuste (Puidet & Koppel, 2010) ning sellepärast on oluline, et õpetaja leiaks aja, et lapsed saaksid õpitavat ise looduses kogeda (Puidet & Koppel, 2010). Seejuures peab looduses tegutsemine olema mänguline ning lastele eakohane, sest läbi selle õpivad lapsed loodusega arvestama (Timoštšuk, 2010). Lastele saab õpetada looduse väärtustamist läbi õuesõppe, mis tegeleb lisaks teadmiste andmisele laste mõttemaailma kujundamise ja väärtuste õpetamisega (Raadik, 2009). Selleks, et loodust hoida ja kaitsta, tuleb seda kõigepealt õuesõppe kaudu tundma õppida, selle kohta teadmisi ja kogemusi saada (Järvela, 2009).

Väärtuskasvatus õuesõppe kaudu

Väärtusi õpetades on oluline keskenduda uute teadmiste saamise protsessile, mitte valmisteadmiste andmisele (Timoštšuk, 2010) ning seetõttu leiavad Schiller ja Bryant (2009), et looduse väärtustamist saab õppida ainult looduses viibides ning näiteks õuesõppe raames ise seda tundma õppides. Õuesõppe mõistel on mitmeid tõlgendusi (Brügge, Glantz, & Sandell, 2008). Keskkonna- ja Õuesõppe Pedagoogika Keskus (2004, viidatud Brügge et al.,

2008 j) defineerib õuesõppe pedagoogikat lähenemisviisina, kus õppimine toimub looduses, seotakse erinevate meeltega saadud kogemused teadmistega ning pööratakse tähelepanu õpikoha tähendusele. Õuesõpet võib defineerida ka tegevuskeskse õppena, kus praktiline teadmine saadakse läbi õues tegutsemise ja kogemise (Dahlgren & Szczepanski, 2006). Hitso (2009) ja Raadik (2009) leiavad, et õppimine peab toimuma ehedas keskkonnas, kus lapsed saavad ise avastada, kogeda, tegutseda, õppida ning kogetut teistele edasi õpetada. Näiteks sobib õuesõppe läbiviimiseks lasteaia õueala, metsas olev matkarada, park vms (Ärlemalm-Hagser, 2013).

Looduses omandavad lapsed teadmisi tegutsemise, vahetu kogemuse ning tagasiside saamise kaudu (Dahlgren & Szczepanski, 2006; Järvela, 2009). Lisaks saavad lapsed looduses viibides teada, kuidas tuleb käituda ning millised on tagajärjed nende tegevusele (Raadik, 2009). Käitumise kohta vahetut tagasisidet saades mõistavad lapsed, et looduse rüüstamine ning hävitamine on vale (Käis, 2004). Aktepe (2015) poolt läbiviidud uurimusest selgus, et lapsed, kes õppetöö käigus teevad praktilisi tegevusi (näiteks prügi korjamine, taimede kastmine jne) väärtustavad loodust rohkem, kui need lapsed, kes õppetegevuse käigus selliseid praktilisi harjutusi ei teinud. Õppimise käigus peab laps saama uusi kogemusi, kuna kogemuste abil saadud teadmisi hakkavad nad tulevikus kasutama (Dahlgren & Szczepanski, 2006). Õuesõppe käigus praktilisi tegevusi läbi viies on oluline, et õpetaja aitaks lastel seoseid luua, sest nii tekivad emotsionaalsed kogemused, mis jäävad lastele meelde (Timoštsuk, 2010). Ernst ja Tornabene (2012) poolt läbiviidud uurimustest selgus, et uurimuses osalenud õpetajad pidasid õuesõppe tähtsaimaks osaks looduse väärtustamise õpetamist. Seega saab õuesõppe ning väärtuskasvatuste kaudu õpetada lastele looduse väärtustamist ja hoidmist.

Õuesõppe

Õuesõppe üheks eesmärgiks on tagada õppijate hea vaimne ja füüsiline tervis, arendada meeskonnatööoskust ning aidata kaasa lapse sotsiaalsele küpsemisele (Brügge et al., 2008). Lisaks on õuesõppe ülesandeks suurendada õppijate motivatsiooni looduses viibida ja õppimisega tegeleda (Szczepanski, 2012) ning õpetada lastele säästlikku eluviisi ja loodushoidu (Raadik, 2009). Õuesõppe korraldamiseks ei muudeta looduskeskkonda ümber (Brügge et al., 2008) ning Eilart (1986) leiab, et õpetaja ülesandeks on lastes äratada huvi tavapäraste loodusobjektide vastu. Seega on loodus vähestruktureeritud ja ehe õpikeskkond, mis on pidevas muutumises ning kus läbi ootamatute olukordade saavad lapsed mitmekülgseid kogemusi (Brügge et al., 2008; Järvela, 2009), mis arendavad laste mõtlemist (Kalimulina, 2006). Õuesõppe aitab lastel luua suhet loodusega, ümbritsevat loodust mõista

ning saada isiklikke kogemusi, sest õuesõpe võimaldab õppida tegelikkuses (Dahlgren & Szczepanski, 2006; Szczepanski 2012). Rühmaruumi seinad seavad õppimisele piirid ning seetõttu ei suuda lapsed ainult toas õppides loodusega suhestuda ning püsivaid kogemusi ja teadmisi saada (Dahlgren & Szczepanski, 2006; Norðdahl & Jóhannesson, 2014). Seega täiendab õuesõpe rühmaruumis läbiviidavat õppetegevust (Brügge et. al., 2008).

Õuesõppe käigus looduses viibimine mõjub positiivselt nii õpetajate kui ka laste tervisele. Seejuures on tervis lisaks haiguste puudumisele ka füüsiline, vaimne ja sotsiaalne heaolu (Mental health..., 2014). Field, Lauzon ja Meldrum (2015) viisid läbi uuringu, millest selgus, et õpetajad, kes veedavad õuesõpet läbi viies palju aega looduses, peavad oma üldist heaolu ja tervist heaks. Rohke ja pidev looduses viibimine on seotud parema vaimse tervise ja elujõuga (Mitchell, 2013; Mutz ja Müller, 2016; van den Berg et al., 2016) ning on leitud, et looduses tegutsemine parandab vaimset tervist rohkem, kui ükski teine keskkond (Elliott, 2015; Jordan, 2015). Mutz'i ja Mülleri (2016) uuringus osalenud lapsed tõid välja, et peale looduses viibimist tundsid nad ennast rahulolevalt, õnnelikult ning vähem stressis.

Lisaks võimaldab õuekeskkond lastel kulutada üleliigset energiat ning seeläbi suudavad nad hiljem pikemalt rahulikult õppetegevuses osaleda (Norðdahl & Jóhannesson, 2014). Samuti saavad lapsed õuesõppe käigus sotsiaalse käitumise kogemusi (McClintic & Petty, 2015; Raadik, 2009). Seega toetab õuesõpe läbiviimine laste sotsiaalset arengut, sest McClain'i ja Vandermaas-Peeler'i (2016) poolt läbiviidud uuringust selgus, et õuesõppe käigus tegelevad lapsed rohkem sõbralike sotsiaalsete suhete loomise ning kaaslaste aitamisega ja võistlevad omavahel vähem. Samuti õpivad lapsed õuesõppe tegevustes osaledes tegutsema ühe grupina ning seega areneb nende koostööoskus (Norðdahl & Jóhannesson, 2014).

Loodus pakub õppekohana mitmeid erinevaid võimalusi laste õpetamiseks ja arendamiseks (MacQuarrie et al., 2013) ning õues õppetegevuse läbiviimine muudab õppimise mitmekülgsemaks ja võimaldab õppimist siduda laste huvidega (Norðdahl & Jóhannesson, 2014), kuid õuesõppe läbiviimine nõuab õpetajalt suurt ettevalmistust. Eelnevalt tuleb õuesõppele püstitada eesmärk, planeerida eesmärgi saavutamisele suunatud tegevused ning välja valida vajalikud vahendid, mis kõik aitaksid tagada laste aktiivse osalemine, sest kaasatuna on laps motiveeritud õppima (Timoštšuk, 2005). Ernst ja Tornabene (2012) uurimuses osalenud õpetajad tõid välja, et vaatamata suurtele ettevalmistustele ja ajakulule motiveerib neid õuesõpet kasutama teadmine, et nad annavad lastele looduses ise tegutsemise ja kogemise võimaluse.

Nii Ernst ja Tornabene (2012) kui ka Norðdahl ja Jóhannesson (2014) viisid läbi uurimuse, milles osalenud õpetajad leidsid, et õuesõpet kasutatakse vähe, kuna sellega kaasneb palju ohte (näiteks lõkke tegemise juures, metsas eksimine jne). Samas lisasid õpetajad, et õuesõppega seotud ohud annavad lastele võimaluse ohtude märkamiseks ja ohutu käitumise õppimiseks ning seeläbi aitab õuesõpe lastel julgemaks saada (Norðdahl & Jóhannesson, 2014). Sarnaselt eelmistega tõid ka Kos ja Jerma (2013) uurimuses osalenud õpetajad ning lapsevanemad välja, et õuesõppega kaasneb rohkem riske, kui toas õppimisega, kuid lisasid, et laste arengu toetamise nimel on nad valmis neid riske võtma. Õuesõppe kasutamise üheks võimaluseks on õpperada, mille raames saab lastega käia õppekäikudel (Dahlgren & Szczepanski, 2006).

Õpperada

Eilart (1986) ja Käis (2004) on öelnud, et õpperada on looduse tundmaõppimise parim vahend. Esiteks võimaldab see korraga uurida erinevaid kooslusi ja nende vahelisi seoseid, mis aitavad lastel mõista loodust kui tervikut (Eilart, 1986). Teiseks areneb õppekäigul lastele otsustus- ja valikuvabaduse andmisega nende isetegemise oskus (Eilart, 1986; Käis, 2004) ning seega tunnevad lapsed, et nad vastutavad koos õpetajaga õppimise eest (MacQuarrie et al., 2013). Peale selle arendavad õpperaja tegevused vaatlusoskust, kuna selle käigus harjutatakse erinevate loodusobjektide ja nähtuste vaatlemist ning ümbruse jälgimist (Eilart, 1986; Timoštšuk, 2005).

Eilart (1986) ütleb, et looduse õpperada on kindla pikkusega märgistatud rada, kus on informatsiooniga varustatud ning eelnevalt planeeritud vaatluspunktid, mis peavad moodustama terviku. Lisaks tuleb enne õpperajale minekut püstitada õppekäigu eesmärk, ette valmistada õppetegevused, valida välja õppekäigu toimumise koht ning aeg (Timoštšuk, 2005). Õpperaja võib luua kõikjale, sest õpperaja eesmärgiks on lastele tavapärasest loodust tutvustada, kuid seejuures peab see tekitama lastes huvi looduse muutumise jälgimise vastu ning pakkuma uusi teadmisi, kogemusi ja tundeid (Eilart, 1986). Õpperajal üheks peamiseks tegevuseks on vaatlus (Käis, 2004), mille käigus on õpetaja ülesandeks lapsi suunata loodusobjekte ja nähtusi märkama, et lapsed saaksid ise kogemise kaudu rahuldada oma avastamisvajadust (Timoštšuk, 2010).

Õpperada Taevaskodade matkarajal. Üheks looduse tundma õppimise ning seeläbi looduse väärtustamise õpetamise võimaluseks on luua õpperada Taevaskodade matkarajale.

Taevaskodade matkarada asub Põlva maakonnas, Ahja jõe kaldal (Mets, 2014). Põlvamaa

suurimad vaatamisväärsused on Taevaskoja liivakivipaljandid (Kusmin & Erik, 2010) ning Käis (2004) leiab, et Taevaskojad võiksid olla seetõttu looduse mälestusmärgid.

Liivakivipaljandite, ürgoru ning haruldaste ja ohustatud liikide kaitseks moodustati 1957.

aastal Ahja jõe ürgoru maastikukaitsealad (Leito, Kimmel, & Ader, 2007; Mets, 2014).

Vanarahvas pidas Ahja jõe ürgorgu ja Taevaskoda pühapaigaks, kus käidi ka ohvreid toomas (Mets, 2014) ning seepärast on Taevaskojast palju legende ja muistendeid (Kusmin & Erik, 2010; Leito et al., 2007).

Liivakivipaljandite, allikakoobaste ning rändrahnudega Taevaskodade 3 km matkarada, algab Saesaare parklast, kus asub rada tutvustav infotahvel (Altjõe & Alamaa, 2012; Mets, 2014; Suuroja, 2005). Parklast jõe poole kõndides jõuab esmalt jõetammi juurde, seejärel viib tee läbi 150 aastase ürgmetsa Väikese Taevaskoja kaljust välja voolava Emälätteni, mis on Ahja jõe veerohkeim allikas (Kusmin & Erik, 2010; Suuroja, 2005). Väike Taevaskoda on umbes 200 m lai ja kuni 13 m kõrge Devoni ajastu liivakivist paljand (Kusmin & Erik, 2010). Matkarada mööda edasi liikudes viib tee Suurde Taevaskotta, mis on umbes 150 m lai ning kuni 24 m kõrge Devoni ajastu liivakivi paljand ning seega Ahja jõe ürgoru 40st liivakivipaljandist suurim (Kusmin & Erik, 2010; Mets, 2014; Suuroja, 2005). Tänapäeval on inimesed liivakivipaljandisse nimele kraapimisega rikkunud loodust ning vähendanud selle ilu. Selleks, et lapsed loodust hoiaksid, peavad nad esmalt õppima seda väärtustama ning looduse väärtustamise õpetamiseks koostati õpetajale abimaterjal, mille abil Taevaskodade matkarajal õppekäiku läbi viia.

Abimaterjali koostamise põhimõtted

Abimaterjali ning vaatluspunktide tegevuste koostamisel toetuti mitmetele allikatele. Eilart (1986) ja Käis (2004) on välja toonud, et parim vahend looduse tundma õppimiseks on õpperada. Seega otsustati looduse tundma õppimiseks, loodusega sõbraks saamiseks ja läbi selle looduse väärtustamise õpetamiseks koostada õpperada. Eilart (1986) on kirja pannud õpperaja kriteeriumid, mille kohaselt on õpperada kindla pikkusega, kus on planeeritud vaatluspunktid, mis peavad moodustama terviku. Lähtuvalt sellest, koostati Taevaskodade matkarajale üheksast vaatluspunktist koosnev õpperada, mis moodustavad terviku.

Vaatluspunktide asukohad pandi paika vastavalt õpperaja pikkusele ning seejuures jälgiti, et vaatluspunktide vahele jääks piisav vahemaa – piisavalt pikk vahemaa, et lastel oleks võimalus loodust nautida, kuid samaaegselt piisavalt lühike, et lastel ei hakkaks ühest vaatluspunktist teise liikumisel igav.

Timoštšuk (2005) on öelnud, et õppekäigule tuleb püstitada eesmärk, kavandada õppetegevused jne. Abimaterjali ning õpperaja koostamisel lähtuti Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) kirjas olevatest eesmärkidest ning 6–7aastase lapse arengu eeldatavatest tulemustest. Riiklikku õppekava aluseks võttes on abimaterjali kasutades raja läbimise peamised eesmärgid järgmised:

- laps väärtustab keskkonda hoidvat ja keskkonnahoidlikku mõtteviisi;
- laps suhtub ümbritsevasse keskkonda hoolivalt ning käitub seda säästvalt;
- laps mõistab ja märkab enda ja teiste tegevuse mõju ja tagajärgi keskkonnale.

Läbi aegade on Taevaskodasid peetud pühadeks paikadeks ning sellepärast on selle kohaga seotud palju legende (Kusmin & Erik, 2010; Leito et al., 2007; Mets, 2014). Abimaterjali koostamisel lähtuti RMK matkajuhtidelt, kes ise viivad Taevaskodade matkarajal läbi matku, kuuldud legendidest, mis räägivad, et Taevaskodade metsas elab Metsavana, kes kaitseb ja valvab loodust. Seega valiti läbivaks teemaks Metsavana ja tema kirjad, mis aitavad õpperajast luua terviku.

Tegevuste (enne õpperajale minemist, õpperajal ning peale õpperaja külastamist) välja mõtlemisel lähtuti Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) kirjas olevatest õppe- ja kasvatustegevuse eesmärkidest ja läbiviimise põhimõtetest. Jälgiti, et tegevused toetaksid laste kehalist, vaimset, emotsionaalset ja sotsiaalset arengut, läbi tegevuste õpiksid lapsed ümbritsevat maailma mõistma ning samaaegselt saaksid olla kehaliselt aktiivsed. Lisaks lähtuti sellest, et õpperajal toimuks õppimine läbi mängulise tegevuse, arvestatakse lapse individuaalsuse ning arengupotentsiaaliga, lapsed saaksid eduelamuse ning rahuldada oma liikumisvajaduse. Samuti arvestati eakohaste õuesõppe tegevuste planeerimisel Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) välja toodud 6–7aastaste laste arengu eeldatavate tulemustega. Vaatluspunktidesse planeeriti tegevusi, mis on vastavalt laste võimetele ning arengutasemele kohandatavad ning seega on eakohased nii 5-, 6- kui ka 7aastastele lastele.

Väärtuste õpetamisel peab õpetaja arvestama lapse ealisi ja individuaalseid iseärasusi (Tulvi, 2010), sest väärtuste kujunemine on tihedalt seotud laste sotsiaalse, eetilise ning kognitiivse arenguga (Veisson & Kuurme, 2010). Eyre ja Eyre (2014) märkisid, et koolieelses eas on kõige sobilikemaks väärtuste õpetamise meetoditeks lihtsad mängud ja jutud ning palju kiitust tegevuse kinnistamiseks, sest läbi kinnistamise muutub väärtusi järgiv käitumine teadlikuks ja järjepidevaks harjumuseks. Lähtuvalt sellest planeeriti vaatluspunktidesse mängulisi tegevusi, mille läbi lapsi loodust väärtustama õpetada. Samuti mõeldi välja jutte, mida saab õpetaja lastele igas vaatluspunktis ette lugeda või jutustada. Lisaks õpetaja

poolsetele kiitustele pandi laste kiitmine ka pärast tegevust ette loetavatesse juttudesse kirja. Vaatamata sellele, et väikene laps õpib käskude ja keeldude järgi (Sutrop, 2009), tuleb väärtusi ning sobivat käitumist lastele õpetada lisaks läbi täpsete selgituste jagamise, et lapsed mõistaksid, miks tuleb ühel või teisel viisil käituda (Timoštšuk, 2010). Seega planeeriti tegevusi, kus õpetaja saab küsimusi esitades lapsi aktiivselt tegevusse kaasata ning lapsed saavad oma mõtteid avaldada. Pärast küsimustele vastamist saab õpetaja abimaterjalist lastele ette lugeda, miks teatud käitumine on õige või vale ning mida selline käitumine endaga kaasa toob, et laps mõistaks oma tegude tagajärgi.

Õpetaja on väärtuste kujundaja, kes peab oma käitumisega olema lastele eeskujuks, sest lapsed matkivad tema käitumist ning hoiakuid (Haydon, 2009; Niemi, 2009; Timoštšuk, 2010; Veisson & Kuurme, 2010). Samuti peab õpetaja õpetavate väärtuste järgi käituma ning nendesse uskuma (Grunnestad, Mørreaunet & Onyango, 2015; Veisson & Kuurme, 2010). Lähtuvalt sellest pandi õpetaja tööjuhendisse kirja soovitusel, mille järgi õpperajal toimida. Õpetaja õpetab näiteks õppekäigul olles, et loodusele ei tohi haiget teha ning seega ei murra ta oksa, viska prügi maha jne. Samuti lisati tegevuste kirjelduste juurde selgitus, et õpetaja tegutseb õpperajal koos lastega ning on seeläbi lastele eeskujuks. Näiteks korjab õpetaja üles maas oleva prügi, matkib koos lastega linnu moodi lendamist, mängib reeglite kordamise mängu jne.

Vaatluspunktide tegevusi planeerides lähtuti Käisi (2004) öeldust, et looduse tundma õppimiseks parim viis on looduse vaatlemine. Seega valiti õpperaja üheks peamiseks tegevuseks looduse vaatlemine. Loodust vaadeldakse mitmes vaatluspunktis, et lapsed mõistaksid looduse mitmekesisust. Läbi erinevate meeltega kogemuste saamise ning teemade lõimimise abil luuakse lapsele õuesõppe käigus terviklik nägemus õpist (Brügge et al., 2008; Szczepanski 2012). Seega planeeriti lisaks vaatlemistegevustele õpperajal veel looduse kuulamist ning haistmist. Samuti lõimiti omavahel erinevaid valdkondi ning jälgiti, et õpperada läbides saaksid käsitletud kuus valdkonda – keel ja kõne, mina ja keskkond, matemaatika, muusika, kunst ja liikumine.

Õuesõppe juures on oluline ühendada ise tegutsemine mõtlemise ja tunnetega (Dahlgren & Szczepanski, 2006; Szczepanski, 2012), sest nii omandavad lapsed püsivad teadmised (Brügge et al., 2008). Lastele ise tegutsemise võimaluse andmine on oluline, sest nii jääb lapsele õpitu paremini ja püsivamalt meelde, kui õpetaja juttu kuulates (Timoštšuk, 2010). Lähtuvalt sellest planeeriti õpperajale tegevusi, kus lapsed saavad lisaks õpetaja kuulamisele ise tegutseda, mõelda ning kogeda. Üheks õuesõppe eesmärgiks on tagada laste hea füüsiline tervis (Brügge et al., 2008). Samuti leiab Szczepanski (2012), et õuesõppes on tähtis

tegutsemise käigus füüsiliselt aktiivne olla, sest liikumine toetab õppimist. Seega planeeriti lisaks õpperajal aktiivsele liikumisele ka vaatluspunktidesse liikumismänge, mille abil õpitut üle korrata ning kinnistada. Samuti on õuesõppe eesmärgiks veel arendada meeskonnatöö oskust (Brügge et al., 2008) ning lähtuvalt sellest planeeriti tegevusi, kus lapsed peavad kunstitööd tehes ja küsimustele vastates koostööd tegema.

Õpetajale mõeldud abimaterjal on koostatud nii, et õpetajal oleks võimalik ilma suuremate ettevalmistuseta ning ainult materjale kasutades matkarajal õppekäik läbi viia. Abimaterjali kasutamine on soovituslik ning õpetaja võib õppekäigule minnes ise tegevusi juurde mõelda või mõne tegevuse ära jätta. Lisaks sellele lähtuti abimaterjali koostamisel sellest, et materjale oleks lihtne kasutada ning need oleksid arusaadavad. Samuti eeldati, et koostatud abimaterjali oleks võimalik ka edaspidi kasutada.

Koostatud abimaterjali kirjeldus

Töö üheks eesmärgiks oli koostada õpetajale abimaterjal, mille abil Taevaskodade matkarajal 5–7aastaste lastega õppekäiku läbi viia ja looduse väärtustamist õpetada. Bakalaureusetöö raames koostas autor:

- õpperaja Taevaskodade matkarajale (Lisa 1);
- õpetaja tööjuhendi (Lisa 2);
- kirjelduse enne õppekäigule minemist rühmaruumis läbiviidavast tegevusest (Lisa 3);
- Metsavana kirja, kus Metsavana kutsub lapsi Taevaskotta matkama (Lisa 4);
- kirjelduse õpetajale, milliseid ettevalmistusi enne õpperajale minemisest teha (Lisa 5);
- tähekaardid, mille abil salakirja lahendada (Lisa 6);
- vaatluspunktide ja tegevuste kirjeldused õpetajale ning vaatluspunktides lastele ette loetavad või jutustatavad Metsavana kirjad (Lisad 7–24);
- lisapunkti ja selle tegevuse kirjelduse õpetajale ning selles punktis ette loetava või jutustatava Metsavana kirja (Lisad 25–26);
- soovituslikud lisategevused pärast õppekäigul käimist (Lisa 27).

Õpperada koosneb üheksast vaatluspunktist ja ühest lisapunktist, mille läbimine on soovituslik. Kõikidele vaatluspunktile on pandud nimetused, mis annavad lühikese ülevaate vaatluspunkti sisust ja tegevustest. Loodud õpperada on jalgsi läbitav ning selle pikkuseks on umbes 3 km. Õpperada algab ning lõpeb Saessaare parklas asuva tõkkepuu juures. Õpperada kulgeb mööda Taevaskodade matkarada ning selle käigus külastatakse ning vaadeldakse nii

Emalätet kui ka Suurt ja Väikest Taevaskoda. Õpperaja vaatluspunktide asukohad pole looduses märgistatud. Soovituslikud vaatluspunktide asukohad on märgitud õpperaja kaardile (Lisa 1) ning neid on kirjeldatud vaatluspunktide õpetaja tööjuhendis.

Ühe abimaterjali osana loodud õpetaja tööjuhendis (Lisa 2) on kirja pandud:

- õpperaja eesmärgid;
- õpperaja tegevuste läbiviimiseks vaja minevad vahendid;
- soovitused õpetajale looduses õppetegevuste läbiviimiseks.

Enne rajale minemist rühmaruumis lastega läbiviidava tegevuse kirjelduses (Lisa 3) on kirjeldatud tegevust, mille õpetaja viib lastega läbi enne õpperajale minemist. Õpetaja tegevuse kirjelduses enne rajale minemist (Lisa 5) on selgitatud, milliseid ettevalmistusi peab õpetaja enne õpperajale minemist tegema. Vaatluspunktide ja tegevuste kirjeldustes õpetajale ning vaatluspunktides lastele ette loetavates või jutustatavates Metsavana kirjades (Lisa 7–24) on kirjas kõikide vaatluspunktide asukohad, vaatluspunkti tegevuste eesmärgid ning tegevuse kirjeldused. Soovitulikes lisategevustes pärast õppekäigul käimist (Lisa 27) on kirjeldatud lisategevusi, mida õpetaja saab lastega peale õpperajal käimist läbi viia rühmaruumis või lasteaia õueala, ning need asuvad abimaterjali lõpus.

Kogu õpperada ning abimaterjal on üles ehitatud Metsavana kirjadele. Enne õpperajale minemist saavad lapsed Metsavanalt kirja (Lisa 4), kus Metsavana kutsub neid endale külla, et õppida loodust tundma ning saada looduse sõbraks. Samuti saavad lapsed kirjast teada, kus asub nende õpperaja esimene vaatluspunkt ning mida nad peavad õppekäigul olles tegema hakkama. Peale kirja lugemist viib õpetaja vastavalt enne õppekäigule minemist rühmaruumis läbiviidava tegevuse kirjelduses (Lisa 3) välja toodud tegevustega.

Taevaskodade matkarajal asuvale õpperajale jõudes on esimeseks tegevuseks Saessaare parklas asuva tõkkepuu juurest üles leida metsa peidetud Metsavana tarkuste kott. Koti komplekteerimist ning peitmist on täpselt kirjeldatud õpetaja tegevuses enne rajale minemist (Lisa 5). Peale koti leidmist loeb või jutustab õpetaja lastele ette esimese vaatluspunkti Metsavana kirja (Lisa 8). Õpetaja ning lapsed täidavad üheskoos Metsavana poolt välja mõeldud ülesande. Peale ülesannete täitmist saavad lapsed tähekaardi, mille abil salakirja lahendada.

Järgnevalt liiguvad lapsed koos õpetajaga mööda matkarada järgmistesse vaatluspunktidesse. Igas vaatluspunktis on üks Metsavana kiri (Lisad 8, Lisa 10, Lisa 12, Lisa 14, Lisa 16, Lisa 18, Lisa 20, Lisa 22, Lisa 24), mille õpetaja lastele ette loeb või jutustab. Kogu õppekäigu jooksul koguvad lapsed tähekaarte (Lisa 6), mille abil lahendada salakiri.

Õpperaja viimases vaatluspunktis loetakse kokku salakirja lahenduseks tulnud lause ning jäetakse Metsavanaga hüvasti.

Töö eesmärgid ja uurimisküsimused

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli koostada õpetajale abimaterjal, mille abil Taevaskodade matkarajal 5–7aastaste lastega õppekäiku läbi viia ja looduse väärtustamist õpetada, saada eksperthinnang koostatud abimaterjalile, lastelt tagasiside, õppekäigu läbiviimise kogemus ning nende põhjal abimaterjali täiendada. Toetudes teemakohasele kirjandusele kavandati eesmärgi saavutamiseks tegevusuuring. Lähtuvalt eesmärgist sõnastati töö uurimisküsimused:

- 1) kuidas hindavad eksperdid Taevaskodade matkarajale koostatud abimaterjali sobivust 5–7aastastele lastele looduse väärtustamise õpetamiseks;
- 2) millised on ekspertide ettepanekud abimaterjali muutmiseks ja täiustamiseks;
- 3) milliseid muudatusi tuleb teha abimaterjalis, tuginedes õppekäigu läbiviimisel saadud kogemustele.
- 4) milline on õpperada läbinud laste tagasiside õpperajale ja selle tegevustele.

Metoodika

Löfström (2011) ütleb, et tegevusuuringu käigus uuritakse enda õpetamisviise, keskendutakse väiksele valimile ning lähtutakse rakendatavusest. Lähtudes bakalaureusetöö eesmärkidest kavandati ja viidi läbi tegevusuuring, mis aitas leida koostatud abimaterjali tugevaid ja nõrku külgi ning parandamist vajavaid kohti. Eesmärkide saavutamiseks kasutati kvalitatiivset uurimismeetodit.

Valim

Uurimistöö valimi moodustavad viis Põlvamaa koolieelsetes lasteasutustes töötavat õpetajat-eksperdi ning kahe rühma lapsed, kes läbisid koos uurijaga õpperaja. Ekspertide valimisel kasutati ettekavatsetud valimit, sest uuritavaid valiti kindlate kriteeriumite alusel (Õunapuu, 2014). Valiti välja need eksperdid, kes töötavad 5–7aastaste lastega, omavad erialast haridust ning tööstaaži õpetajana vähemalt viis aastat. Uurimuses oli nõus osalema ning abimaterjali kasutades õpperada läbima viis õpetajat neljast erinevast rühmast, sest ühe rühma kaks õpetajat soovisid uurimuses osaleda ja abimaterjali kohta eraldi tagasisidet anda.

Uurimuses osalenud ekspertide tööstaaž on vahemikus 7–28 aastat, kõik nad töötavad 5–7aastaste lastega ja omavad õpetaja ametijärku. Kaks eksperti omavad erialast kõrgharidust

ning kolm eksperti keskeriharidust. Lisaks ekspertidele moodustasid uurimuse valimi ka kahe rühma lapsed, kes läbisid uurija juhendamisel õpperaja. Laste valimisel kasutati mugavusvalimit ehk uuritavate valimisel lähtuti kättesaadavusest (Õunapuu, 2014). Valimi moodustasid kahest rühmast kokku 31 last, kes olid vanuses 5–7aastat.

Mõõtevahendid

Mõõtevahendina kasutati uurimuses küsimustikku (Lisa 28), et saada ekspertidelt tagasisidet koostatud abimaterjali kohta. Autor otsustas kasutada küsimustikku, kuna leidis, et see uurimismeetod on ekspertide jaoks mugavam – eksperdid saavad küsimustikku täita endale sobival ajal ning mitmes osas. Küsimustiku koostamisel lähtuti töö eesmärkidest ning uurimisküsimustest. Küsimustikus jagati küsimused kahte kategooriasse, et saada tagasisidet koostatud abimaterjali kohta ning koguda ekspertide taustaandmeid. Kvalitatiivse uurimuse küsimustikus tuleb kasutada avatud küsimusi, mille vastused sisaldaks arvamusi ja hinnanguid (Õunapuu, 2015). Seega kasutati avatud küsimusi, et saada ekspertidelt hinnangut ning soovitusi abimaterjalide muutmiseks.

Laste käest õpperaja tegevuste kohta tagasiside saamiseks kasutati kahe küsimusega gruppintervjuud. Küsimustele vastamine oli vabatahtlik ning lapsed võisid vastamisest keelduda. Laste küsitlemiseks ning vastuste digitaalseks salvestamiseks paluti õpetajatel lastevanemate käest luba küsida. Pärast õpperajal käimist palus töö autor lastel esiteks nimetada, milline õpperaja tegevus meeldis neile kõige rohkem. Laste vastused salvestati diktofoniga, et neid hiljem transkribeerida. Seejärel paluti lastel kogu rühmaga seista näoga metsa poole ning käega näidata, kuidas neile õppekäik meeldis. Selleks, et laste vastuseid analüüsida, tehti kogu rühmast selja tagant pilt nii, et ühegi lapse nägu ei jääks pildile. Selja tagant pildistamisega tagati laste anonüümsus.

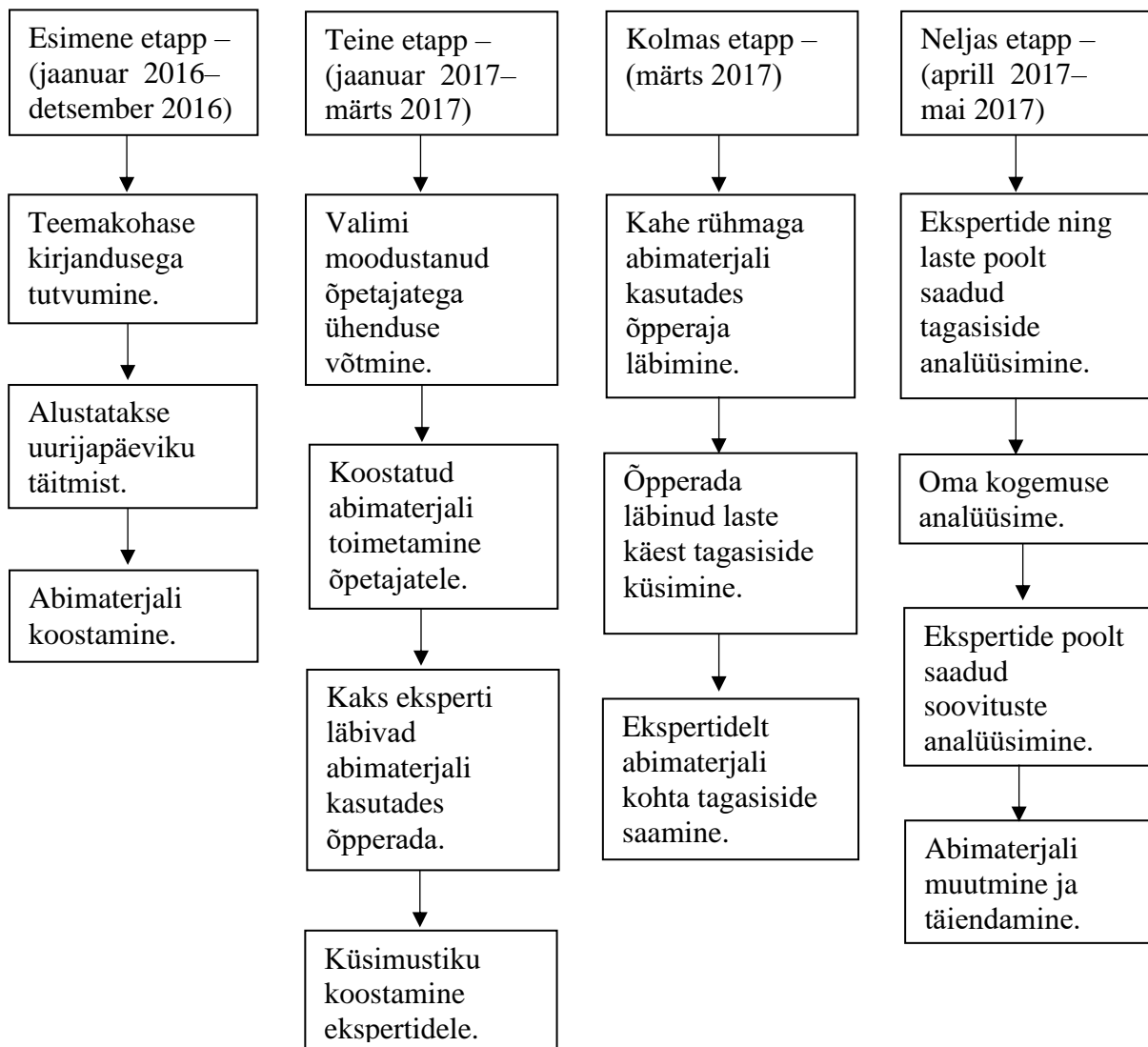
Tegevusuuringu protseduur

Tegevusuuringu kavandamise aluseks võeti Löffströmi (2011) mitmest etapist koosnev tegevusuuringu tsükliline protsess, kus töö autor viis igas etapis läbi planeerimise, tegutsemise ja analüüsimise protsessi. Bakalaureusetöö koostamiseks kavandati neli tegevusuuringu etappi (Skeem 1).

Tegevusuuringu esimese etapiga alustati 2016. aasta jaanuaris, kui hakati läbi töötama teemakohast kirjandust. Samaaegselt tehti algust uurijapäeviku täitmisega, kuhu dokumenteeriti kogu tegevusuuringu käigus saadud kogemusi ja tähelepanekuid. Kirjandusele toetudes sõnastati töö uurimisprobleem ning sellest lähtuvalt koostati uurimisküsimused.

2016. aasta septembris alustati töö uurimisprobleemist lähtuvalt planeerima õpetajatele abimaterjale, mille abil Taevaskodade matkarajal 5–7aastaste lastega õppekäiku läbi viia ja looduse väärtustamist õpetada. Järgneva nelja kuu jooksul koostati abimaterjali, mille käigus külastati mitmeid kordi Taevaskodade matkarada. Samaaegselt analüüsiti ja muudeti pidevalt koostatud materjale ning tehti märkmeid uurijapäevikusse. Abimaterjal valmis 2016. aasta detsembri lõpuks.

Skeem 1. Tegevusuuringu etapid

Tegevusuuringu teise etapiga alustati 2017. aasta jaanuaris, kui hakati otsima uurimusse sobivaid õpetajaid ehk eksperte, kes läbiks abimaterjali kasutades koos oma rühma lastega Taevaskodade matkarajale loodud õpperaja ning annaks tagasisidet koostatud abimaterjalile. Esmalt uuriti, kui palju on Põlva linnas olevates koolieelsetes lasteasutustes õpetajaid, kelle rühmas käivad sel õppeaastal 5–7aastased lapsed. Seejärel saadeti Põlva linnas asuvate

lasteadeade direktorite koostatud abimaterjalist ülevaade, selgitati uurimuse sisu, sest teadustöö eetika nõuete kohaselt on oluline, et uuritavatel oleks piisavalt infot uurimuse läbiviimisest ja saaksid soovi korral osalemisest loobuda (Teadustöö eetika, s.a.) ning uuriti, kas nende koolieelsete lasteasutuste õpetajad on huvitatud uurimuses osalemisest. Esmalt pöörduiti Põlva linnas asuvate koolieelsete lasteasutuste poole, kuna Taevaskodade matkarada asub neile lähedal ning arvati, et seega on lihtsam transporti leida. Analüüsi erinevatest koolieelsetest lasteasutustest saadud vastuseid ning saades mitmeid keeldumisi, otsustati pöörduda Põlva maakonnas asuvate koolieelsete lasteasutuste direktorite poole. Nii leiti veel kolm valimisse sobivat õpetajat.

Seejärel saadeti valimi moodustanud õpetajatele koostatud abimaterjal, et eksperdid saaksid nendega tutvuda. Lisaks küsiti õpetajate käest, kas nad soovivad koostatud abimaterjali kasutades õppekäiku ise läbi viia või võimaldavad töö autoril seda teha. Neljast uurimuses osalenud rühmast soovisid kahe rühma õpetajad õppekäiku ise läbi viia ning kahe rühma õpetajad soovisid, et õppekäiku viiks läbi töö autor. Seega läbisid pärast materjaliga tutvumist kahe rühma õpetajad koos oma lastega abimaterjal kasutades Taevaskodade matkarajale loodud õpperaja 2017. aasta märtsis, kuna varem ei leitud sobilikku aega. Tegevusuuringu teise etapi lõpus koostati ekspertidelt abimaterjali kohta tagasiside ning soovitude saamiseks avatud küsimustega küsimustik.

Tegevusuuringu kolmanda etapiga alustati 2017. aasta märtsis, kui kestis veel tegevusuuringu teine etapp. Esmalt võeti ühendust õpetajatega, kes soovisid, et õppekäiku viiks läbi töö autor ning mõlema poole jaoks sobiv aeg leiti märtsikuus. Seega kattusid ajaliselt teine ja kolmas tegevusuuringu etapp ehk kõik rühmad läbisid abimaterjali kasutades õpperaja märtsikuus. Lisaks paluti õpetajatel küsida luba laste intervjuerimiseks ning nende vastuste pildistamiseks ja salvestamiseks diktofoniga. Selgitati, et lapsi pildistatakse selja tagant nii, et nägu ei jääks pildile ning seeläbi tagatakse laste anonüümsus. Anonüümsuse tagamisega jälgiti teadustöö eetikanõudeid, mis ütlevad, et andmete kogumisel ei tohi uuritavaid kahjustada (Laherand, 2008; Teadustöö eetika, s.a.).

Seejärel viis töö autor abimaterjali kasutades läbi õppekäigu kahe rühma lastega. Eksperdid olid õppekäigul kaasas vaatlejatena ning ei sekkunud tegevuste läbiviimisesse. Peale esimest õppekäiku analüüsis autor õpperajal saadud kogemusi, dokumenteeris need uurijapäevikusse ning tegi märkmeid abimaterjali muutmise kohta. Autor ei saanud järgmiseks õppekäiguks abimaterjalis muudatusi teha, kuna kaks õppekäiku toimusid ajaliselt lähestikku ning õpetajad olid vastavalt varem saadetud abimaterjaliga teinud ettevalmistusi õpperajale minemiseks. Teist õppekäiku läbi viies arvestas autor esimesel õppekäigul saadud

kogemusi ning näiteks ei lugenud/jutustanud lastele vaatluspunktides ette kogu Metsavana kirja, jättis ära või lühendas tegevusi jne.

Pärast õpperaja läbimist viis autor õpperada läbinud kahe rühma lastega läbi grüpiintervjuud, et saada laste käest tagasisidet õpperaja ja selle tegevuste kohta. Grüpiintervjuu viidi läbi viimases vaatluspunktis, kus tagasiside andmine seoti õppekäigu tegevustega tervikuks. Laste käest tagasiside saamiseks paluti esmalt lastel nimetada, milline õpperaja tegevus neile kõige rohkem meeldis. Lapsed vastasid ükshaaval küsimusele ning nende vastused salvestati diktofoniga. Küsimusele vastamine oli vabatahtlik ning seega ei saadud vastust kõikidelt lastelt. Teiseks paluti lastel viimases vaatluspunktis asuva tõkkepuu juures seista näoga metsa poole. Seejärel paluti lastel käe tõstmise või langetamisega näidata, kuidas neile õpperada meeldis – mida kõrgemale käsi tõsteti, seda rohkem õpperada meeldis ning vastupidi. Samal ajal tehti lastest selja tagant pilt, et hiljem andmeid analüüsida.

Pärast abimaterjaliga tutvumist ning abimaterjali kasutades õpperaja läbimist saadeti valimi moodustanud õpetajatele küsimustik (Lisa 28), et saada hinnang abimaterjalile ja soovitusi selle muutmiseks. Ekspertidelt küsiti, kas nad soovivad küsimustikku täita elektrooniliselt või paberkandjal. Kõik eksperdid soovisid küsimustikku täita elektrooniliselt ning neile saadeti küsimustik e-kirjaga. Ekspertidele anti küsimustiku täitmiseks aega kaks nädalat ning täidetud küsimustikud saadi e-kirja teel tagasi märtsi lõpuks.

Tegevusuuringu neljas etapp algas 2017. aasta aprillis, kui hakati analüüsima ekspertide ning laste käest kogutud andmeid. Samuti analüüsiti kahel korral õppekäigu läbiviimisel saadud kogemusi. Esmalt transkribeeriti laste poolt öeldu ning hiljem koondati sarnased vastused. Lisaks sellele analüüsiti lastest tehtud pilti ning loendati kokku, mitu last tõstsid käe kõrgele üle, mitu last hoidsid kätt all jne. Õppekäiku ise läbi viies saadud kogemused dokumenteeriti uurijapäevikusse, kuhu pandi kirja tegevused, mis õnnestusid õpperajal hästi ning kohad abimaterjalides, mis vajavad muutmist ja täiendamist.

Ekspertidelt saadud tagasiside analüüsimisel kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi. Eetikanõuete kohaselt jälgiti, et andmete analüüsi käigus säiliks osalejate anonüümsus (küsimustikus ei märgitud õpetajate nimesid vastuste juurde jne) (Laherand, 2008). Vaatluspunktide ning nende tegevuste kohta saadud tagasiside analüüsimiseks kasutati juhtumiülest ehk horisontaalset analüüsi (Kalmus, Masso & Linno, 2015) ehk samal ajal vaadeldi ja analüüsiti kõikide ekspertide tagasisidet, mis oli antud ühe kindla vaatluspunkti ja selle tegevuste kohta. Lähtudes ekspertidelt saadud soovitustest, lastelt saadud tagasisidest ning õppekäiku läbi viies saadud kogemusest muudeti ja täiustati abimaterjali.

Tulemused ja arutelu

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli koostada õpetajale abimaterjal, mille abil Taevaskodade matkarajal 5–7aastaste lastega õppekäiku läbi viia ja looduse väärtustamist õpetada, saada eksperthinnang koostatud abimaterjalidele, lastelt tagasiside, õppekäigu läbiviimise kogemus ning nende põhjal abimaterjale täiendada. Uurimuse tulemused ja arutelu on järgnevalt esitatud uurimusküsimuste kaupa. Teksti illustreerimiseks kasutatakse õpetajate vastuseid ning konfidentsiaalsuse tagamiseks on tekstinäited märgitud tähistega: õpetaja 1, õpetaja 2, õpetaja 3, õpetaja 4, õpetaja 5.

Ekspertidelt uuriti, kui palju nad ise lastega õppekäikudel käivad. Üks ekspert vastas, et tema käib lastega õppekäikudel neli korda aastas. Teine ekspert tõi välja, et tema käib sügisel, kevadel ja suvel lastega rohkem õppekäikudel ning talvel mõnevõrra vähem. Kaks eksperti vastasid, et nemad käivad lastega õppekäikudel piisavalt või üsna palju, kuid ei täpsustanud oma vastuseid. Üks ekspert kirjutas, et neil toimub iga nädal planeeritud õuesõppe või metsapäev. Ekspertide vastustest selgus, et õpetajad kasutavad õppekäikude läbiviimist õppimise osana erineval määral. Timoštšuk (2005) leiab, et õppekäikude ja õuesõppe läbi viimine nõuab õpetajalt suurt ettevalmistust ning sellest võib olla tingitud õuesõppe vähene kasutamine. Õuesõppe rohke kasutamine võib tuleneda sellest, et õpetajad teavad, et lapsed saavad õuesõppe käigus uusi kogemusi ja teadmisi (Brügge et. al., 2008; Dahlgren & Szczepanski, 2006; Norðdahl & Jóhannesson, 2014) ning seetõttu peavad õpetajad õuesõpet oluliseks.

Ekspertide hinnang koostatud abimaterjalidele

Lähtudes uurimusküsimusest, kuidas hindavad eksperdid Taevaskodade matkarajale koostatud abimaterjali sobivust 5–7aastastele lastele looduse väärtustamise õpetamiseks, paluti ekspertidel anda üldine hinnang abimaterjalile. Esiteks uuriti ekspertidelt kuivõrd eakohased on õpperajal läbiviidavad tegevused. Kõik eksperdid leidsid, et tegevused olid eakohased ning üks ekspert lisas, et tegevused olid huvitavad. Seega saab ekspertide vastustest järeldada, et õpperaja tegevused on 5–7aastastele lastele eakohased, kuna nende planeerimisel lähtuti Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavast (2011).

Teiseks küsiti õpetajate hinnangut selle kohta, kuivõrd eakohane oli abimaterjali kasutades õpperaja läbimise maht. Kolm eksperti leidsid, et õpperaja maht oli 5–7aastastele lastele eakohane. Seevastu arvasid kaks eksperti, et õpperaja maht on ühe õppekäigu jaoks liiga suur. Üks ekspert tõi eraldi välja, et õpperaja pikkus on lastele eakohane, kui sellel ei viida läbi kõiki planeeritud tegevusi. Kolmandaks küsiti ekspertide hinnangut õpperaja

vaatluspunktide ning tegevuste arvu kohta. Kas eksperti leidsid, et õpperajal oli piisavalt vaatluspunkte ning tegevusi. Seevastu kolm eksperti arvasid, et vaatluspunkte ning tegevusi oli liiga palju. Õpetaja 5 ütles: „*Abimaterjale oleks võinud vähem olla, sest lapsed väsisid*“. Lähtuvalt ekspertidelt saadud tagasisidest vähendati õpperaja mahtu ning vaatluspunktide ja tegevuste arvu, et muuta õpperada lastele eakohaseks.

Samuti paluti ekspertide hinnangut Metsavana teema ning tema kirjade kasutamise kohta. Kõik eksperdid leidsid, et Metsavana teema kasutamine on 5–7aastastel lastele väärtuste õpetamiseks sobilik. Eksperdid lisasid, et Metsavana teema kasutamine aitas tegevusi muuta lastele huvitavaks ja mänguliseks ning sidus kogu õpperaja üheks tervikuks. Üks ekspert lisas: „*Metsavana kirjad lastele olid sobilikud, tekitasid lastes elevust ja püüdsid laste tähelepanu. Nende kirjade kaudu said lapsed kinnitust oma teadmistele ja uusi teadmisi looduses käitumise kohta mänguliselt – lastele kõige sobivamas vormis*“ (Õpetaja 4). Eilart (1986) on öelnud, et õpperada ning selle vaatluspunktid peavad moodustama terviku. Seega saab ekspertide vastuste põhjal järeldada, et abimaterjalid on sobivad ning vastavad kriteeriumitele.

Veel paluti ekspertidel hinnangut selle kohta, kuivõrd said täidetud abimaterjali kasutades õpperaja läbimise eesmärgid, millele kõik eksperdid vastasid, et eesmärgid said täidetud. Enne õppekäigule minemist tuleb seada eesmärgid, mida tegevuste kaudu saavutama hakatakse (Timoštšuk, 2005) ning seega saab vastuste põhjal järeldada, et koostatud abimaterjal sobib õppekäigu läbiviimiseks. Üldiselt hindasid eksperdid koostatud abimaterjali sobilikuks õppekäigu läbi viimiseks ning looduse väärtustamise õpetamiseks, kuid andsid soovitusi, kuidas abimaterjali muuta ja täiustada.

Ekspertide ettepanekud abimaterjali muutmiseks ja täiendamiseks

Lähtudes uurimisküsimusest, millised on ekspertide ettepanekud abimaterjali muutmiseks ja täiustamiseks, paluti ekspertidelt eraldi tagasisidet ning soovitusi kõikide vaatluspunktide tegevuste ning Metsavana kirjade kohta. Samuti paluti ekspertidelt soovitusi enne õpperajale minemist ning pärast õpperajal käimist läbiviidavate tegevuste muutmiseks ja täiustamiseks. Ekspertidel paluti koos põhjendusega märkida, mida nad soovivad tegevustes esile tuua ning mida ja kuidas muuta.

Esimene vaatluspunkti „Värvav Metsavana koju“ (Lisad 7–8) kohta töid kaks eksperti välja, et vaatluspunkti tegevused olid head ning tekitasid lastes huvi, elevust ja muutsid lapsed ootusärevaks. Samuti kirjutas õpetaja 2: „*Hea mõte metsa sisenedes tervitada, õpetab viisakust ja hoolimist, et metsas on peale meie ka neid, keda me esmapilgul ei näe, aga hea tahtmise juures kuuleme*“. Õpetaja 1 soovitas ära muuta Metsavana koti otsimise tegevuse,

kuna nii suurte laste puhul pole võimalik õpetajal märkamatu kotti ära peita. Õpetaja 4 soovitas Metsavana kirja lühendada ning põhjendas: „*Laste tähelepanu on lühiajaline ja kuna me olime oma tavapärasest keskkonnast väljas (looduses), siis oli palju huvitavat, mis hajutas tähelepanu ja püsisust veelgi*“. Sarnase soovitusel andis ka õpetaja 2, kes soovitas tähelepanu hajumise tõttu mõne esimese vaatluspunkti tegevuse läbi viia juba rühmaruumis, et seeläbi õppekäigul aega säästa. Lähtudes ekspertide tagasisidest ja soovitustest lühendati Metsavana kirja ning planeeriti varem esimeses vaatluspunktis läbiviidav tegevus rühmaruumi ning seeläbi vähendati õpperaja mahtu.

Teise vaatluspunkti „Metsa reeglid“ (Lisad 9–10) kohta tõid eksperdid esile, et reeglid olid head ning läbi tegelase reeglite selgitamine aitas lastel reegleid meelde jätta. Õpetaja 4 lisas: „*Väljatoodud reeglid olid head, jäid lastele hästi meelde, kuna lapsed pidid reegleid koos kõva häälega kordama. Lastele anti ka võimalus mõelda ja ise ära seletada, miks selliseid reegleid vaja on*“. Eksperdid soovitasid Metsavana kirja teksti lühendada ning vaatluspunkti asukohta muuta, kuna see koht oli õppekäigu läbimise ajal jäine ja porine. Lähtudes saadud soovitustest lühendati Metsavana kirja ning abimaterjalidesse lisati, et vaatluspunktide asukohad on soovituslikud ja õpetaja võib neid enda aranägemise järgi muuta.

Kolmanda vaatluspunkti „Kordame metsa reegleid“ (Lisad 11–12) kohta tõid kõik eksperdid välja, et liikumismäng muutis õppetegevuse mänguliseks ning sobis reeglite kordamiseks ja kinnistamiseks. Eksperdid kiitsid tegevust ning neil polnud soovitusi täienduste tegemiseks. Nii eksperdid kui ka Szczepanski (2012) leiavad, liikumine toetab õppimist ning seetõttu on oluline, et laps saaks õuesõppe käigus olla füüsiliselt aktiivne.

Neljanda vaatluspunkti „Emaläte“ (Lisad 13–14) kohta tõid eksperdid esile, et tegevus suunas lapsi tegelikkust ja pilti hoolega võrdlema. Üks ekspert lisas, et kirjas selgitati lastele, miks ei tohi liivakivipaljandit kraapida. Veel tõid kaks eksperti välja, et legendi kuulamine tekitas lastes erilise tunde. Üks ekspert soovitas pildi vaatlemise tegevuse läbi viia enne õppekäigule minemist rühmaruumis, kuna vaatluspunktis on keeruline kõikidele lastele korraga pilti näidata. Sutrop (2009) on öelnud, et väärtuskasvatuse kaudu õpetatakse lapsi oma tegude tagajärgedele mõtlema. Selleks, et laps mõistaks, miks teatud viisil käitumine on vale, tuleb väärtuskasvatuse käigus lastele selgitada ning ehedaid näiteid tuua (Timoštšuk, 2010), sest lapsed ei mõista põhjus-tagajärg seost (Puidet & Koppel, 2010). Seega saab järeldada, et läbi Emalätte koopa pildi ja kokku varisenud koopa vaatlemise ning võrdlemise mõistsid lapsed, millised võivad olla inimeste tegude tagajärjed. Lähtuvalt ekspertide

tagasisidest täiendati abimaterjali ning lisati Emalätte koopa piltide vaatlemise tegevus ka rühmaruumis läbiviidavaks soovituslikuks tegevuseks.

Viienda vaatluspunkti „Oleme linnud“ (Lisad 15–16) kohta tõid eksperdid välja, et vaatluspunkt asus ilusas kohas, lapsed said kasutada fantaasiat ning kinnistada lindude nimetusi. Õpetaja 4 kirjutas: „*Lapsed said ennast korra linnudeks mõelda, see fantaasiamäng meeldis lastele, seda soodustas koht, kus asusime – kõrgel kaljul, kust oli väga ilus vaade jõele ja metsale*“. Vastupidiselt eelnevale leidis üks ekspert, et vaatluspunkti asukoht polnud tegevuste läbiviimiseks sobilik, kuna matkarada oli läbimise ajal väga jäine ning libe – tegevuse läbiviimine oleks olnud ohtlik. Eksperdi arvamus ühtib Ernst ja Tornabene (2012) ning Norðdahl ja Jóhannessoni (2014) poolt läbiviidud uurimuses osalenud õpetajatega, kes ütlesid, et õuesõppega kaasneb mitmeid ohte. Samuti tõid eksperdid välja, et matkimise tegevus (rajal järgmisesse vaatluspunkti liikumisel läbiviidav tegevus) meeldis lastele väga, sest see andis lastele võimaluse lisaks õpetaja kuulamisele ise tegutseda, joosta ja hüpata. Õuesõppe käigus peavad lapsed saama aktiivselt tegutseda (Dahlgren & Szczepanski, 2006; Hitso, 2009; Raadik, 2009). Seejuures on oluline, et õpetaja aitab lastel seoseid luua, sest nii tekivad lastele meelde jäävad emotsionaalsed kogemused (Timoštšuk, 2010). Seega tekitab erinevate loomade liikumise matkimine lastes elevust ning õpetaja selgitused ja seosed aitasid meelde jätta, et metsas käies külastab inimene metsloomade kodu.

Eksperdid leidsid, et kuuenda vaatluspunkti „Suur Taevaskoda“ (Lisad 17–18) tegevused on head. Nad tõid esile Suure Taevaskoja vaatlemise tegevust, mis aitas laste tähelepanu suunata detailide ning üheskoos arutleda ja selgitada, miks ei tohi liivakivipaljandit kraapida. Samuti tõid eksperdid esile jooksumängu. „*Mäng meeldis lastele, mängivad seda ka lasteaias*“ (Õpetaja 5). Seega saab järeldada, et tänu liikumismängule said lapsed õues õppimisest meeldiva kogemuse, mis motiveerib neid rohkem õues aktiivselt tegutsema. Samuti leidsid eksperdid, et puukoore uurimise ning looduse nuusutamise tegevused olid head ja sobilikud. Õuesõppe käigus saadakse teadmisi läbi erinevate meeltega tajumise (Brügge et al., 2008). Seega saab kirjanduses välja toodud ning ekspertide vastuste põhjal järeldada, et looduses on sobilik õppimisel kasutada meeltega tajumist ja kogemist.

Seitsmenda vaatluspunkti „Väike Taevaskoda“ (Lisad 19–20) kohta tõid eksperdid välja, et laulmine ja muusika tegemine oli hea, sest lapsed said tegevuses loovust kasutada. Õpetaja 5 tõi esile: „*Laul ja muusika tegemine väga head. Lapsed rääkisid sellest veel kodudeski.*“. Timoštšuk (2005) on öelnud, et lastele jääb õpitu paremini ja püsivamalt meelde, kui nad saavad ise tegutseda. Seega võib järeldada, et tänu kaasa laulmisele jäid lastele laulusõnad paremini meelde ning nad hakkavad suurema tõenäosusega nende järgi edaspidi käituma.

Kaks õpetajat kirjutasid, et lapsed hakkasid õppekäigust väsima, nende tähelepanu hajus ja nad ei suutnud Neitsikoopa legendi kuulata. Seega võeti abimaterjalist ära legendi kuulmise tegevus, kuna seda tegevust ei peetud oluliseks ning tänu sellele saadi õpperaja mahtu vähendada.

Kaheksanda vaatluspunkti „Meisterdame päikese“ (Lisad 21–22) kohta tõid eksperdid esile, et meisterdamise tegevus oli hea ning lastele huvipakkuv. Samuti tõid kaks eksperti välja, et tegevus andis lastele hea meeskonnatöö kogemuse. Eksperdid kinnitavad Norðdahl & Jóhannessoni (2014) poolt öeldut, mille kohaselt aitab õuesõppe tegevustes osalemine arendada koostööoskust. Õuesõppe üheks eesmärgiks on arendada meeskonnatööoskust (Brügge et al., 2008) ning ekspertide vastuste põhjal saab järeldada, et õpperajal sai see eesmärk täidetud. Üks ekspert kohandas ise tegevust ning andis soovitusi, kuidas meisterdamistegevust veel läbi viia. „*Tegime lastest päikese – lastest ring, välimine käsi sirutatud päikeseikiirena*“ (Õpetaja 1).

Üheksanda vaatluspunkti „Hüvastijätt Metsavanaga“ (Lisad 23–24) kohta tõid eksperdid välja, et vaatluspunkti tegevused olid head, sest lapsed said kinnistada kõike, mida metsas nähti, kuulti ja kogeti. Samuti leidsid eksperdid, et vaatluspunkti tegevus pani lapsed mõtlema, oma mõtteid välja ütlemata ja seeläbi oma julgust proovile panema. Timoštšuk (2005) on öelnud, et kui lapsed on tegevusse aktiivselt kaasatud, motiveerib see neid õppima. Seega saab järeldada, et igale lapsele üksinda rääkimise võimaluse andmine pani lapsed kogetu üle mõtlema. Üks ekspert avaldas kiitust salakirja kasutamise kohta: „*Oli väga hea mõte, et saime kõigist läbitud vaatluspunktidest teada ühe tähe, mille pidid lapsed suurele mõistatuspildile kirjutama*“ (Õpetaja 4). Eilart (1986) on välja toonud, et õpperada peab moodustama terviku. Seega saab järeldada, et salakirja lahendamiseks tähekaartide kogumine aitas õpperaja tegevused siduda tervikuks. Eksperdid andsid soovitusi Metsavana kirja lühendamiseks, sest lapsed olid õppekäigu lõpuks väsinud ning ei suutnud enam keskenduda.

Lisaks andsid eksperdid tagasisidet enne õppekäigule minemist läbiviidavale tegevusele (Lisa 3–4). Eksperdid leidsid, et rühmaruumis läbiviidavad tegevused olid sobilikud ning aitasid lapsed õppekäiguks häälestada. Üks ekspert kiitis tegevuse läbiviimiseks kasutatavat Metsavana kirja. Samuti andsid eksperdid tagasisidet pärast õppekäigul käimist läbiviidavale tegevusele. Ekspertidel polnud ühtegi soovitusi tegevuse muutmiseks. Nad tõid välja, et kirja pandud tegevusi on võimalik läbi viia nii toas kui õues. Samuti tõid eksperdid esile, et õppekäigul saadud kogemustest rääkisid lapsed veel mitu päeva ning nad mängivad omal algatusel õpitut liikumismänge. Ekspertidel saadud vastuste põhjal saab järeldada, et nii enne kui ka pärast õppekäiku läbiviidavad tegevused olid sobilikud ning ei vaja täiendamist.

Ekspertidelt küsiti tagasisidet abimaterjali arusaadavuse ning vormistuse kohta. Kõik eksperdid vastasid, et abimaterjal on arusaadav, kuid üks ekspert lisas, et selle läbitöötamine nõuab aega ning keskendumist. Kõik eksperdid leidsid, et abimaterjal on hästi vormistatud. Küsimustiku lõpus küsiti ekspertidelt, milliseid soovitusi nad veel abimaterjali muutmiseks ning täiendamiseks annavad. Kõik eksperdid soovitasid õpperaja mahtu vähendada (lühendada või ära jätta vaatluspunktide tegevusi ning Metsavana kirju). Õpetaja 2 lisas: „*Lapsed soovivad looduses vaba aega endale huvipakkuva uurimiseks, ringi jooksmiseks*“. Lisaks soovitas üks ekspert Metsavana kirjade ette lugemise asemel pigem neid lastele jutustada, sest nii kuulavad lapsed paremini. Üks ekspert kirjutas: „*Kõige paremini sobisid tegevused ühest punktist teise liikumisel*“ (Õpetaja 2). Lähtudes ekspertidelt saadud tagasisidest ning soovitustest parandati ja täiendati abimaterjali. Vähendati õpperaja vaatluspunkte ja tegevusi ning lühendati kõiki Metsavana kirju. Lisati soovituslik lisapunkt ning soovituslikke tegevusi, mida õpetaja võib kasutada. Samuti pandi kirja, et vaatluspunktide asukohad on soovituslikud ning õpetaja võib neid muuta vastavalt vajadusele.

Õpperaja läbinud laste tagasiside õpperajale ja selle tegevustele

Esiteks paluti õpperaja läbinud lastel nimetada, milline õpperaja tegevus neile kõige rohkem meeldis. Tagasisidet küsiti 31-lt lapselt, kellest 24 vastas küsimusele. Küsimusele ei soovinud vastata 7 last. Küsimusele vastanud lastele meeldis õpperajal kõige rohkem jooksmine – kuus last nimetasid kõige rohkem meeldinud tegevuseks jooksmise ning kolm last jooksumängu mängimise. Õpperaja läbinud laste vastustest selgus, et neile meeldib füüsiliselt aktiivne olla. Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011) ütleb, et õppe- ja kasvatustegevuse üheks läbiviimise põhimõtteks on laste liikumisvajaduse rahuldamine. Seega tuleb õppetegevusi planeerides jälgida, et lapsed saaksid võimalikult palju liikuda, sest läbi selle saavad nad kulutada üleliigset energiat (Norðdahl & Jóhannesson, 2014).

Lisaks nimetasid kaks last, et neile meeldis kõige rohkem *Suur Taevaskoda* ja kaks last, et neile meeldis *jõgi*, millest järeldati, et neile meeldisid looduse vaatlemise tegevused, kus vaadeldi Suurt Taevaskoda ja jõge. Samuti tõid kaks last välja, et nendele meeldis õpperajal kõige rohkem matkajuhiga kõndimine. Ühekordselt nimetati kõige rohkem meeldinud tegevusteks muusika tegemist, päikese tegemist, laulmist, looduse nautimist, linnulaulu kuulamist, Metsavana habeme korjamist, kõndimist ning kommi söömist. Kaks last ütlesid, et neile meeldis kõik. Õpperaja läbinud laste vastustes kajastus, et lastele meeldivad tegevused, kus nad saavad ise tegutseda kogeda ning läbi erinevate meelde tunnetada. Ise tegutsemist ja kogemuste saamist on oluliseks pidanud mitmed autorid (Brügge et al., 2008; Dahlgren &

Szczepanski, 2006; Szczepanski, 2012; Timoštšuk, 2010). Samuti peavad lapsed saama võimaluse õuesõppe käigus loodust läbi erinevate meelte tajuda (Brügge et al., 2012; Szczepanski 2012). Abimaterjalide muutmisel ja täiustamisel lähtuti lastelt saadud vastustest ning jälgiti, et õpperajal oleksid tegevused, mida lapsed nimetasid kõige rohkem meeldinuteks.

Teiseks paluti lastel käega näidata, kuidas neile õpperada meeldis – mida kõrgemale käsi tõsteti, seda rohkem meeldis õpperada ja vastupidi. Käe sirutasid kõrgele 24 last ehk neile meeldis õpperada. Kolm last hoidsid kätt maapinna ligidal ehk neile ei meeldinud õpperada ning neli last ei soovinud küsimusele vastata. Seega saab õpperada läbinud laste vastuste põhjal järeldada, et koostatud abimaterjal on sobilik õppekäigu läbiviimiseks, kuna enamusele vastanutest meeldis õpperada. Õuesõppe üheks ülesandeks on suurendada laste tahet looduses viibida ja aktiivselt liikuda (Szczepanski, 2012). Õpperada läbinud laste vastustest saab järeldada, et neile meeldis looduses viibida ning seega said nad positiivse kogemuse, mis motiveerib neid looduses rohkem aega veetma.

Õppekäigu läbi viies saadud kogemused abimaterjalide muutmiseks

Vaatamata sellele, et töö autoril puudus varasem õuesõppe läbiviimise kogemus, viis ta kahel korral koostatud abimaterjali kasutades läbi õppekäigu. Õppekäigu läbi viimisel kogeti, et õuekeskkonnas on raske laste tähelepanu hoida, kuna lapsed on uues keskkonnas, kus neil on palju uut avastamiseks. Õuesõpe peab toimub ehedas keskkonnas, kus lastel on võimalus uurida ning avastada (Hitso, 2009; Raadik, 2009). Samuti märgati esimest õppekäiku läbi viies, et Metsavana kirju ette lugedes ei suudetud laste tähelepanu hoida. Seega ei loetud teisel õppekäigul Metsavana kirju täies pikkuses ette, vaid kirja sisu anti kokkuvõtlikult jutustades edasi. Märgati, et lapsed kuulavad lühendatud kirja jutustamist paremini ehk suudeti laste tähelepanu hoida. Lähtudes õppekäigu läbiviimisel saadud kogemustest lühendati kõiki Metsavana kirju ning õpetaja tööjuhendisse märgiti, et õpetaja loeb või jutustab kirju lastele.

Samuti märgati õppekäiku läbi viies, et lapsed tegid kõige paremini kaasa tegevusi, kus nad said ise aktiivselt tegutseda (näiteks jooksumängu mängida, loodust nuusutada, vaadelda jne). Seega leidsid nii õpetajad, lapsed kui ka töö autor, et lastele meeldib aktiivne tegutsemine. Leiti kinnitust Norðdahl ja Jóhannessoni (2014) poolt öeldule, mille kohaselt on looduskeskkond hea koht, kus lasta lastel üleliigse energia kulutamiseks liikuda. Lisaks sellele jõuti samale arvamusele Dahlgreni ja Szczepanski (2006) ning Järvelaga (2009), kes ütlesid, et õuesõppe käigus peab laps saama ise tegutseda. Seega tehti kirjandusele ning oma

kogemusele toetudes abimaterjalid muudatusi ning lisati tegevusi, kus lapsed saavad aktiivselt tegutseda ning liikuda.

Kokkuvõtteks. Töö eesmärgiks oli koostada õpetajale abimaterjal, mille abil Taevaskodade matkarajal 5–7aastaste lastega õppekäiku läbi viia ja looduse väärtustamist õpetada, saada eksperthinnang koostatud abimaterjalile, lastelt tagasiside, õppekäigu läbiviimise kogemus ning nende põhjal abimaterjali täiendada. Ekspertidelt ning lastelt saadud tagasiside alusel võib järeldada, et koostatud abimaterjal on 5–7aastastele lastele sobiv Taevaskodade matkarajal õppekäigu läbi viimiseks ja looduse väärtustamise õpetamiseks.

Ekspertidid leidsid, et vaatluspunktide tegevused on eakohased ning abimaterjal on sobilik. Samuti andsid eksperdid palju soovitusi abimaterjali muutmiseks ja täiendamiseks. Suur enamus õpperada läbinud lastest vastas, et neile meeldis õpperada. Autor viis kahe rühmaga läbi õppekäigu ning sai õppekäigu läbiviimise kogemuse. Abimaterjalis tehti olulisi muudatusi ja täiendusi ekspertide poolt saadud soovitude, lastelt saadud tagasiside ning õppekäigu läbi viimise kogemuse põhjal.

Bakalaureusetöö praktiliseks väärtuseks on abimaterjal (Lisad 1–27), mida saavad kasutada kõik õpetajad, kellele pakub huvi õuesõpe ning kes soovivad Taevaskodade matkarajal 5–7aastastele lastele õpetada looduse väärtustamist. Samuti saavad abimaterjali kasutada õpetajad, kes vajavad ideid ja mõtteid õppekäikude läbiviimiseks.

Autori hinnangul on töö üheks piiranguks küsitletavate vähesus, mis vähendab uurimuse tulemuste usaldusväärsust. Samuti on töö piiranguks see, et ekspertide ega laste käest ei saadud vastuste põhjendusi ning seetõttu jäi näiteks teadmata, miks kolmele lapsele õpperada ei meeldinud. Lisaks võib töö piiranguks pidada seda, et täiendatud abimaterjali ei saadud õppekäigu läbi viimisel testida.

Kokkuvõte

Abimaterjal õpetajale 5–7aastaste lastega õppekäigu läbiviimiseks ja looduse väärtustamise õpetamiseks taevaskodade matkarajal.

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli koostada õpetajale abimaterjal, mille abil Taevaskodade matkarajal 5–7aastaste lastega õppekäiku läbi viia ja looduse väärtustamist õpetada, saada eksperthinnang koostatud abimaterjalile, lastelt tagasiside, õppekäigu läbiviimise kogemus ning nende põhjal abimaterjali täiendada.

Bakalaureusetöö uurimisprobleem seisnes selles, et hariduse eesmärgiks on kasvatada loodust väärtustavaid inimesi, pole teada, kuidas õuesõppe kaudu õpetada lapsi loodust väärtustama. Varasemalt pole Taevaskodade matkarajale õppekäigu läbi viimiseks ja looduse väärtustamise õpetamiseks koostatud õpetajale abimaterjali.

Eesmärgi saavutamiseks viidi läbi tegevusuuring. Koostatud abimaterjali kohta tagasiside ning soovitude saamiseks moodustati esimene valim, mis koosnes viiest eksperdist. Ekspertidelt andmete kogumiseks kasutati küsimustikku. Teise valimi moodustasid 31 last, kes läbisid uurijaga õpperaja. Laste käest õpperaja ja selle tegevuste kohta tagasiside saamiseks kasutati grupiintervjuud. Lisaks viis uurija kahel korral läbi õppekäigu. Lähtudes ekspertidelt ja lastelt saadud tagasisidest ning õppekäigu läbiviimisel saadud kogemuse põhjal täiendati abimaterjali.

Tulemuste põhjal saab öelda, et koostatud abimaterjal on sobilik 5–7aastaste lastega Taevaskodade matkarajal õppekäigu läbi viimiseks ja looduse väärtustamise õpetamiseks.

Märksõnad: väärtuskasvatus, õuesõpe, Taevaskodade matkarada, abimaterjal õpetajale

Summary

Teaching Aid for Teacher in Order to Conduct a Field Trip with Children 5–7–Year of Age in Taevaskodade Hiking Trail to Teach them how to Value Nature

The aim of this bachelor's thesis was to compose teaching aid for teachers for conducting a field trip in Taevaskodade hiking trail with 5–7 year old children and to teach nature valuing, to get expert evaluation, and children's feedback on the compiled teaching aid, and experience in conducting a field trip, and finally to complement the teaching aid based on these.

The research problem of this bachelor's thesis is the following: the aim of this type of education is to raise people who value nature, but it is unknown how to teach children to value nature through outdoor education. Previously, no such teaching aid materials have been composed, nor is there teaching aid that would help the teacher to conduct a field trip in Taevaskodade hiking trail in order to teach valuing nature.

To accomplish the research goal, the following research study was carried out. The first sample, which consisted of five experts, was formed for gathering feedback and suggestions on the composed teaching aid. Questionnaire was used as the method of data gathering. The second sample consisted of 31 children, who walked through the study trail with the researcher to get a firsthand experience. Group interview was used as the method of gathering feedback on the study trail and its activities. In addition, the researcher conducted a field trip on two occasions. Teaching aid was complemented based on the feedback from the experts and the children, and also on the experience which was obtained by conducting the field trip.

Based on the results, it is possible to say that the composed teaching aid is suitable for conducting a field trip with 5–7 year old children in the Taevaskodade hiking trail and for teaching children the values of nature.

Keywords: values education, outdoor education, Taevaskodade hiking trail, teaching aid for teacher

Tänu sõnad

Soovin tänada kõiki uurimuses osalenud õpetajaid ning nende rühmade lapsi, kes andsid oma panuse ja olid nõus uurimuses osalema. Samuti soovin tänada oma perekonda ning sõpru toetuse ja mõistva suhtumise.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

29.05.2017

Kasutatud kirjandus

- Aktepe, V. (2015). Implementation of a Performance Task for Developing the Value of Love of Nature. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 15(3), 771–786.
- Altjõe, K., & Alamaa, H.-M. (2012). Põlvamaa. M. Kiik (Toim), *Ehedad elamuse Eestimaal* (lk 99–105). Tallinn: Ajakirjade Kirjastus.
- Brügge, B., Glantz, M., & Sandell, K. (2008). *Õuesõpe*. Tallinn: Ilo.
- Dahlgren, L. O., & Szczepanski, A. (2006). *Õuesõppe pedagoogika: raamatuharidus ja meeleline kogemus. Katse määratleda õuesõpet*. Tallinn: Ilo.
- Eilart, J. (1986). Looduse õpperajad, nende sisu ja planeerimise põhimõtted. *Looduse õpperajad* (lk 7–30). Tallinn: Valgus.
- Elliott, S. (2015). Children in the natural world. J. M. Davis (Eds.), *Young Children and the Environment: Early education for sustainability* (2nd ed.) (pp. 32–54). Melbourne: Cambridge University Press.
- Ernst, J., & Tornabene, L. (2012). Preservice early childhood educators' perceptions of outdoor settings as learning environments. *Environmental Education Research*, 18(5), 643–664.
- Eyre, L., & Eyre, R. (2014). *Kuidas oma lastele väärtusi õpetada*. Tartu: Eesti keele Sihtasutus.
- Field, S. C., Lauzon, L. L., & Meldrum, J. T. (2015). A Phenomenology of Outdoor Education Leader Experiences. *Journal of Experiential Education*, 39(1), 31–44.
- Gunnestada, A., Mørreauneta, S., & Onyangob, S. (2015). An international perspective on value learning in the kindergarten – exemplified by the value forgiveness. *Early Child Development and Care*, 185(11–12), 1894–1911.
- Haridussõnastik* (s.a.). Külastatud aadressil <http://www.eki.ee/dict/haridus/>
- Haydon, G. (2009). Väärtuskasvatus: õpetajad kui väärtuste edastajad. M. Põder, M. Sutrop, & P. Valk (Koost), *Väärtused, iseloom ja kool* (lk 25–44). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Hintso, J. (2009). *Õues oled vaba*. Tartu: Tartumaa Trükikoda.
- Jordan, M. (2015). The healing effects of nature – why go outdoors. *Nature and Therapy. Understanding counselling and psychotherapy in outdoor space* (pp. 9–29). London: Routledge.
- Järvela, G. (2009). *Õuesõppe õppematerjalide kogumik*. Tartu: Ecoprint.

- Kalimulina, E. (2006). Tegevuste integratsioon kui lapsest lähtuva õpikäsitluse praktiline rakendamisvõimalus koolieelses lasteasutuses. *Arenev õppekava – õpikeskkond ja ainevaldkonnad* (lk 216–232). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava* (2011). *Riigi Teataja I* 2008, 23, 152. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917?leiaKehtiv>
- Kos, M., & Jerman, J. (2013). Provisions for outdoor play and learning in Slovene preschools. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 13(3), 189–205.
- Kusmin, T., & Erik, A. (2010). Pärandkultuur Kiidjärve ümbruses. *Pärandkultuur metsas Kiidjärve-Kooraste* (lk 7–28). Tallinn: Riigimetsa Majandamise Keskus.
- Käis, J. (2004). Kodumaaline kool. K. Ligi (Toim), *Kooli-raamat* (lk 121–241). Tartu: Ilmamaa.
- Külastuskorraldus* (s.a.). Külastatud aadressil <https://www.rm.k.ee/organisatsioon/tegevusvaldkonnad/loodushoid>
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Loomevargus ehk plagiaat* (s.a.). Külastatud aadressil <http://www.fl.ut.ee/638077>
- Leito, T., Kimmel, K., & Ader, A. (2007). Ahja jõe ürgoru maastikukaitseala. T. Leito (Koost), *Eesti kaitsealad* (lk 236–239). Tartu: Greif.
- MacQuarrie, S., Nugent, C., & Warden, C. (2015). Learning with nature and learning from others: nature as setting and resource for early childhood education. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 15(1), 1-23.
- McClain, C., & Vandermaas-Peeler, M. (2016). Social contexts of development in natural outdoor environments: children's motor activities, personal challenges and peer interactions at the river and the creek. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 16(1), 31–48.
- McClintic, S., & Petty, K. (2015). Exploring Early Childhood Teachers' Beliefs and Practices About Preschool Outdoor Play: A Qualitative Study. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 36(1), 24–43.
- Mental health: a state of well-being* (2014). Retrieved from http://www.who.int/features/factfiles/mental_health/en/
- Mets, R. (2014). Ahja jõgi ja Taevaskojad. R. Mets (Koost), *Imepärane Eesti loodus* (lk 13–14). Tallinn: Ajakirjade Kirjastus.

- Mitchell, R. (2013). Is physical activity in natural environment better for mental health than physical activity in other environment? *Social Science & Medicine*, 91, 130–134.
- Mutz, M., & Müller, J. (2016). Mental health benefits of outdoor adventures: Results from two pilot studies. *Journal of Adolescence*, 49, 105–114.
- Niemi, H. (2009). Õpetaja väärtuste kandja ja vahendaja. M. Sutrop, P. Valk, & K. Velbaum (Koost), *Väärtused ja väärtuskasvatus* (lk 27–49). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Norðdahl, K., & Jóhannesson, I. Á. (2014). 'Let's go outside': Icelandic teachers' views of using the outdoors. *Education 3-13: International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education*, 42(1), 1–16.
- Puidet, T., & Koppel, K. (2010). Mängulised tegevused eetilise kasvatusena. E. Tulvi (Koost), *Meie lapse käitumine: nõuandeid lasteaiaõpetajale ja lapsevanemale* (lk 21–29). Tallinn: Ilo.
- Raadik, S. (2009). *Õpime õues mängides*. Tallinn: Ilo.
- Schiller, P., & Bryant, T. (2009). *Väärtuste raamat: Kuidas õpetada 16 põhiväärtust väikestele lastele?* Tartu: Studium.
- Szczepanski, A. (2012). Õuekeskkond – õpikeskkondade rohke võimas klassituba. L. O. Dahlgren, S. Sjölander, J. P. Strid, & A. Szczepanski (Toim), *Õuesõppe pedagoogika kui teadmiste allikas – lähikümbrusest saab õpiõu* (lk 9–46). Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.
- Sutrop, M. (2009). Väärtused ja haridus ühiskondlikus kontekstis. M. Sutrop, P. Valk, & K. Velbaum (Koost), *Väärtused ja väärtuskasvatus* (lk 50–67). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Sutrop, M. (2015). Can values be taught? The myth of value-free education. *Trames: A Journal of the Humanities and Social Sciences*, 19(2), 189–202.
- Suuroja, M. (2005). Taevaskoja matkarada – kõik looduse pühakotta. *Eesti looduse õppe- ja matkarajad* (lk 67). Tallinn: GeoTrail KS.
- Teadustöö eetika* (s.a.). Külastatud aadressil <http://www.eetika.ee/et/teaduseetika/teadustoo>
- Timoštšuk, I. (2005). *Loodusõpetus alushariduses*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Timoštšuk, I. (2010). Looduskeskkonnaga seotud väärtused ja nende kujunemine koolieelses eas. M. Veisson (Koost), *Väärtused koolieelses eas; väärtuskasvatus lasteaias* (lk 57–62). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Tulvi, E. (2010). Head kombed kujunevad lapsepõlves. E. Tulvi (Koost), *Meie lapse käitumine: nõuandeid lasteaiaõpetajale ja lapsevanemale* (lk 5–7). Tallinn: Ilo.

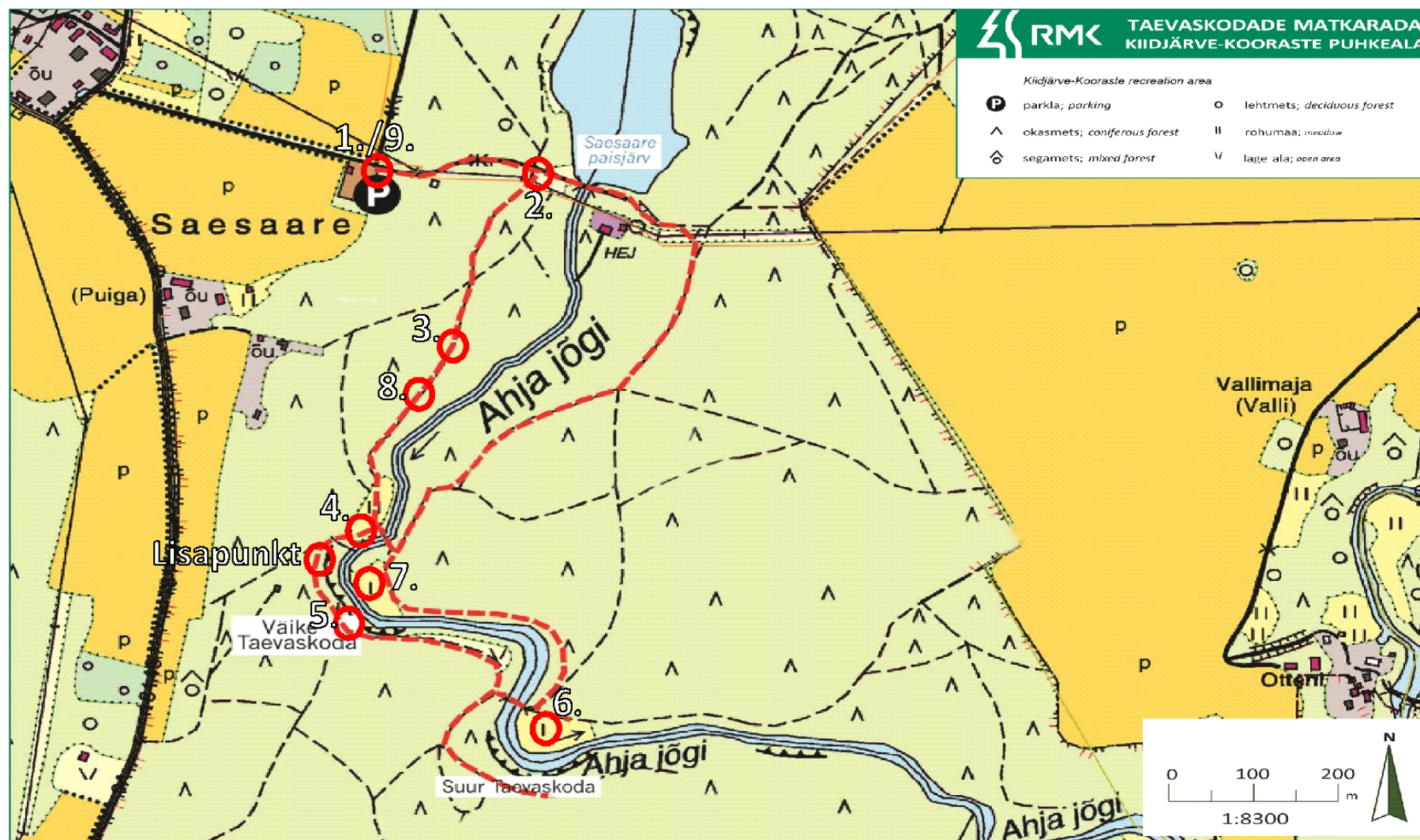
- Tõugu, P., Schults, A., Tulviste, T., & Pisuke, T. (2010). Abistav käitumine ja selle kujunemine. J. Jaani, T. Lääne, & T. Pisuke (Toim), *Väike heategija – koos õpime tegema head!* (lk 7–15). Tartu: Tartu Ülikooli Kliinikumi Lastefond.
- van den Berg, M., van Poppel, M., van Kamp, I., Andrusaityte, S., Balseviciene, B., Cirach, M., Danileviciute, A., Ellis, N., Hurst, Masterson, D., Smith, G., Triguero-Mas, M., Uzdanaviciute, I., de Wit, P., van Mechelen, W., Gidlow, C., Grazuleviciene, R., Nieuwenhuijsen, M. J., Kruize, H., & Maas, J. (2016). Visiting green space is associated with mental health and vitality: A cross-sectional study in four european cities. *Health & place*, 38, 8–15.
- Veisson, M., & Kuurme, T. (2010). Ülevaade väärtustest, väärtuskasvatusest ja moraalist. M. Veisson (Koost), *Väärtused koolieelses eas; väärtuskasvatus lasteaias* (lk 9–26). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Õunapuu, L. (2014). Uurimisprotsessi neljas etapp: uuritava nähtuse ja sihtgrupi määramine. E. Kärner (Toim), *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes* (lk 133–157). Tartu: Tartu Ülikool.
- Ärlemalm-Hagser, E. (2013). Respect for nature – a prescription for developing environmental awareness in preschool. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 3(1), 25–44.

Lisad

Lisade sisukord

- Lisa 1. Õpperaja kaart
- Lisa 2. Õpetaja tööjuhend
- Lisa 3. Tegevus rühmaruumis enne rajale minemist
- Lisa 4. Kiri Metsavanalt
- Lisa 5. Õpetaja tegevus enne rajale minemist
- Lisa 6. Tähekaardid
- Lisa 7. Esimene vaatluspunkt „Värav Metsavana koju“
- Lisa 8. Esimese vaatluspunkti Metsavana kiri „Värav Metsavana koju“
- Lisa 9. Teine vaatluspunkt „Metsa reeglid“
- Lisa 10. Teise vaatluspunkti Metsavana kiri „Metsa reeglid“
- Lisa 11. Kolmas vaatluspunkt „Kordame metsa reegleid“
- Lisa 12. Kolmanda vaatluspunkti Metsavana kiri „Kordame metsa reegleid“
- Lisa 13. Neljas vaatluspunkt „Emaläte“
- Lisa 14. Neljanda vaatluspunkti Metsavana kiri „Emaläte“
- Lisa 15. Viies vaatluspunkt „Oleme linnud“
- Lisa 16. Viienda vaatluspunkti Metsavana kiri „Oleme linnud“
- Lisa 17. Kuues vaatluspunkt „Suur Taevaskoda“
- Lisa 18. Kuuenda vaatluspunkti Metsavana kiri „Suur Taevaskoda“
- Lisa 19. Seitsmes vaatluspunkt „Väike Taevaskoda“
- Lisa 20. Seitsmenda vaatluspunkti Metsavana kiri „Väike Taevaskoda“
- Lisa 21. Kaheksas vaatluspunkt „Meisterdame päikese“
- Lisa 22. Kaheksanda vaatluspunkti Metsavana kiri „Meisterdame päikese“
- Lisa 23. Üheksas vaatluspunkt „Hüvastijätt Metsavanaga“
- Lisa 24. Üheksanda vaatluspunkti Metsavana kiri „Hüvastijätt metsavanaga“
- Lisa 25. Lisapunkt „Metsavana troon“
- Lisa 26. Lisapunkti Metsavana kiri „Metsavana troon“
- Lisa 27. Soovituslikud lisategevused pärast õppekäigul käimist
- Lisa 28. Küsimustik ekspertidele

Lisa 1. Õpperaja kaart

Joonis 1. Taevaskodade matkarajale koostatud õpperaja kaart (Taevaskodade matkarada, s.a.).

Lisa 2. Õpetaja tööjuhend

Sissejuhatus

Mitmed legendid räägivad, et Taevaskoja metsades elab Metsavana. Metsavana on väga tark tegelane ning tema ülesandeks on metsa valvata ja kaitsta. Keegi pole kunagi metsavana ise näinud, sest Metsavalal on alati metsas midagi teha ning ta rändab seal pidevalt ringi. Mets on Metsavana koduks. Räägitakse, et tegelikult on metsavana igal pool ning näeb kõike, mis tema kaunis kodus toimub. Metsa hoidmine on Metsavana jaoks muutunud aga raskeks tööks ning selleks, et endale abilisi saada, on ta lastele välja mõelnud mitmed ülesanded. Läbi nende ülesannete tutvustab ta lastele Taevaskodade ilu. Lisaks ilusa looduse märkamisele on tema poolt koostatud ülesannete peamiseks eesmärgiks õpetada lapsi loodust hoidma ning väärtustama. Ta õpetab lastele looduses õiget käitumist ning loodusega sõbraks saamist.

Õpetajale on koostatud abimaterjalid selleks, et suunata lapsi loodust väärtustama. Koostatud abimaterjalid on mõeldud kasutamiseks Taevaskodade matkarajale loodud õpperajal (Lisa 1). Abimaterjalid on õpetajale abiks õppekäigu läbiviimisel ning õpetaja võib abimaterjale kohandada oma äranägemise järgi. Selleks, et päriselt Metsavana ja looduse sõbraks saada, tuleb matkarajal täita Metsavana poolt välja mõeldud ülesanded. Ülesannete läbimise eest kogub rühm endale tähekaarte, mille abil saab lahendada Metsavana poolt välja mõeldud salakirja. Selleks, et salakirja lahendada, tuleb käia punktides.

Õpperaja koostamisel on lähtutud Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) kirja pandud eesmärkidest ning 6–7aastase lapse arengu eeldatavatest tulemustest. Riiklikku õppekava aluseks võttes on raja läbimise peamised eesmärgid järgmised:

- Laps väärtustab keskkonda hoidvat ja keskkonnahoidlikku mõtteviisi.
- Laps suhtub ümbritsevasse keskkonda hoolivalt ning käitub seda säästvalt.
- Laps mõistab ja märkab enda ja teiste tegevuse mõju ja tagajärgi keskkonnale.

Vahendid

- Välja printitud Metsavana kiri (Lisa 4), mille õpetaja on pannud vastavalt juhendis (Lisa 3) olevatele soovitudele ümbrikusse
- Fotoaparaat või telefon, millega saab lastest matkarajal grupipildi teha.
- Õpetaja poolt eelnevalt komplekteeritud Metsavana tarkuste kott, milles on järgnevad esemed:

- Õpetaja poolt meisterdatud ümbrikud, mis on erinevat värvi ning suurusega
- Välja printitud materjalid, mille õpetaja on vastavalt juhendile (Lisa 5) jaotanud erinevatesse ümbrikutesse
- Kirjutusvahend
- Kilekott
- Kommid või muu maiustus (rosinad, õunad jne)
- Luubid (lisategevuse läbiviimiseks Suures Taevaskojas)

Soovitused õpetajale

Tõhk (2010) on oma teoses „Metsatõtsi rajad“ kirja loodusõpetaja meelespea, kus on lühidalt välja toodud looduses õppetegevuse läbiviimise põhimõtted. Leian, et neid punkte järgides saavad nii lapsed kui ka õpetaja õuesõppest ning õpperaja läbimisest meeldiva kogemuse. Seega soovitan õpetajal enne rajale minemist järgnevad punktid läbi lugeda ning lahti mõtestada.

Metsatõtsi meelespea (Tõhk, 2010):

- Naudi ja imetle loodust ning ole võlutud selle rahust.
- Ära kiirusta, vaid anna aega laste tunnetele ja elamustele. Hiljem tulevad tõsiasjad, oskused ja teadmised.
- Looduses liikudes kõigest elavast ning käitu, nagu oleksid seal külaline.
- Tunne rõõmu vabast tegutsemisest looduses, kuid jälgi, et sinu tegutsemine ei tee kahju ümbritsevale loodusele.
- Õpetaja ei pea kõiki asju teadma. Kui lapsel tekib küsimus, millele sa vastust ei tea, siis tunnista seda. Uurige üheskoos hiljem küsimusele vastus.
- Laps näeb ja tunnetab kõike teisiti, proovi näha loodust läbi lapse silmade.
- Tegutse ise koos lastega, sest see innustab ka lapsi kaasa lööma. Õpetaja on laste eeskuju.
- Õpetaja roll on olla lapsele saatjaks, abiliseks ning looduse ilu ja mitmekesisuse märkamise suunajaks.
- Pea looduses liikudes meeles, et inimene on osa loodusest. Selgita lastele, et loodus tuleb toime ilma inimeseta, kuid inimene ei tule toime looduseta.

Soovituslik kirjandus õpetajale, millega enne õpperaja külastamist tutvuda

- Brügge, B., Glantz, M., & Sandell, K. (2008). *Õuesõpe*. Tallinn: Kirjastus Ilo.
- Tõhk, M. (2010). *Metstõtsi rajad*. Tallinn: Eesti Ajalehed AS.

Kasutatud kirjandus

Metsatõtsi meelespea

Tõhk, M. (2010). *Metstõtsi rajad*. Tallinn: Eesti Ajalehed AS.

Taevaskodade matkaraja kaart

Taevaskodade matkarada (s.a). Külastatud aadressil

<https://loodusegakoos.ee/kuhuminna/puhkealad/kiidjarve-kooraste-puhkeala/1477>

Lisa 3. Tegevus rühmaruumis enne rajale minemist

Tegevuse eesmärgid

- Laps teab, kus asub Taevaskoda.
- Laps teab, et varsti minnakse Taevaskodade matkarajale matkama.

Tegevuse kirjeldus

Õpetaja prindib välja metsavana kirja (Lisa 4). Soovituslikult paneb õpetaja kirja ümbrikusse ning kirjutab peale rühma nime, et lastele jääks mulje, nagu metsavana ise oleks nende rühmale kirja saatnud.

Ühel päeval näitab õpetaja hommikuringis lastele ümbrikut ning selgitab, et nende rühmale on kiri tulnud. Kõik koos uuritakse saadud ümbrikut ning õpetaja arutleb lastega, mis selles ümbrikus olla võiks ning kes selle saata võis. Seejärel avab õpetaja koos lastega ümbriku, mille seest võetakse välja kiri. Õpetaja näitab kirja kõikidele lastele ning loeb selle lastele ette. Kui rühmas on lapsi, kes lugeda oskavad, loevad lapsed ise kirja ette.

Peale kirja lugemist arutab õpetaja lastega, kuidas kogu rühmaga Metsavana aidata. Koos jõutakse ideeni, et kogu rühm võiks minna Metsavanale külla ning tema käest tarkusi õppida. Peale seda, kui koos on jõutud kokkuleppele, et minnakse Metsavanale appi, ütleb õpetaja lastele, millal matkama minnakse.

Järgnevalt arutleb õpetaja lastega kirja üle. Arutelu läbiviimise toetamiseks on järgnevad küsimused:

- Millisest ilusas paigas Metsavana elab?
- Milliseid ilusaid kohti sa tead?
- Kus asub Taevaskoda?
- Kas keegi on Taevaskodade matkarajal varem käinud?
- Kellega oled Taevaskodade matkarajal matkamas käinud?
- Mida sa seal matkates nägid?
- Mida sa veel Taevaskodadest tead?
- Kes on Metsavana?
- Missugune näeb Metsavana välja?

Küsimused on soovituslikud ning aitavad arutelu algatada. Kõikide küsimuste kasutamine pole kohustuslik. Õpetaja lähtub laste jutust ning kuulab laste küsimusi, millele

üheskoos otsitakse vastuseid. Kui lastel tekivad Taevaskodade või Metsavana kohta küsimused, millele õpetaja vastata ei oska, saab õpetaja lastele selgitada, et matkale minnes saame me oma küsimustele vastused. Kaks viimast küsimust (Kes on Metsavana? Missugune Metsavana välja näe?) on elevuse tekitamiseks ning nendele ei ole olemas vastust. Õpetaja saab öelda, et tema ka ei tea, kes on Metsavana ja missugune ta välja näeb. Arutelu käigus tuleb rõhutada õpetaja seda, et Metsavana on üks müstiline tegelane ning selleks, et arutelu käigus tekkinud küsimustele vastust saada, tuleb minna matkale.

Soovituslikud lisategevused

Lisaks eelnevalt tegevusele võib õpetaja koos lastega vaadata internetist Taevaskodadest matkarajast pilte. Koos pilte vaadates saavad lapsed meenutada, kas nad on varem seal matkamas käinud. Piltide vaatamisega saavad lapsed näha Taevaskodasid erinevatel aastaaegadel ning otsida erinevusi talviste ja suviste piltide vahel. Õpetaja saab lastega arutada, kuidas loodus aasta jooksul muutub.

Selleks, et Emalätte juures asuvas neljandas vaatluspunktis läheks looduse vaatlemine paremini, võib õpetaja enne matkale minemist lastega vaadata internetist Emalätte koopa pilte. Piltide vaatlemise juures selgitab õpetaja, missugune see koobas välja nägi. Matkarajal olles on Metsavana kirjaga kaasas ka Emalätte koopa pilt, kuid vaatluspunktis võib pildi vaatlemine keeruline olla ning sellepärast on parem, kui lapsed on eelnevalt Emalätte koopa pilte vaadelnud.

Peale arutelu võib õpetaja koos lastega meisterdada rühmaruumi seina peale tabeli, mille abil loendada matkani jäänud päevi. Iga päev saavad lapsed ühe päeva maha kriipsutada ning seega näevad nad mitu päeva peavad nad enne matka veel lasteaias käima. Tegevus abil saab lastega üle korrata numbreid ning kinnistada ajamõisteid.

Lisa 4. Kiri Metsavanalt

TERE, ARMSAD LAPSED!

MINA OLEN METSAVANA. MINU ÜLESANDEKS ON ÜHTE
ILUSAT PAIKA VALVATA, MIDA KUTSUTAKSE
TAEVASKODADEKS. MUL ON SUUR MURE JA VAJAN TEIE ABI.
IGA PÄEV NÄEN MA INIMESI, KES KÄIVAD MINU METSAS JA
TEEVAD LOODUSELE HAIGET. MA ARVAN, ET NAD EI TEA,
KUIDAS LOODUSES ÕIGESTI KÄITUDA, SEST NAD POLE
LOODUSE SÕBRAD.

TULGE MINU METSA MATKAMA. TULGE LOODUST
UUDISTAMA. ÕPPIGE LOODUST TUNDMA JA SAAGE
LOODUSEGA SÕBRAKS.

AIDAKE MUL SEDA ILUSAT PAIKA KAITSTA JA HOIDA.
MATKALE TULLES ON TEIE ESIMESEKS ÜLESANDEKS ÜLES
LEIDA METSA VÄRAVA JUURDE PEIDETUD METSAVANA
TARKUSTE KOTT. OTSIGE SEE KOGU RÜHMAGA ÜLES.
SELLEKS, ET TEIE MATK OLEKS HUVITAV, PEITSIN MA TEIE
KOTTI ERINEVAID ESEMEID. SEE METSAVANA TARKUSTE KOTT

AITAB TEIL LOODUST TUNDMA ÕPPIDA NING LOODUSEGA
SÕBRAKS SAADA.

METSAVANA TARKUSTE KOTIS ON MITU ÜMBRIKUT. NEID
TULEB AVADA PUNKTIDESSE JÕUDES. IGAS PUNKTIS TULEB
AVADA ÜKS ÜMBRIK.

IGASSE ÜMBRIKUSSE ON PEIDETUD TÄHEKAARDID. IGA KORD,
KUI TE TEETE ÄRA MINU ÜLESANDE, SAATE TE TÄHEKAARDI.
NENDE TÄHEKAARTIDE ABIL SAATE TE LAHENDADA
SALAKIRJA. SALAKIRJA LAHENDAMISEKS PEATE TE KÄIMA
KÕIKIDES PUNKTIDES JA TEGEMA ÄRA KÕIK ÜLESANDED.

ESIMESES PUNKTIS SAATE TE AVADA ESIMESE ÜMBRIKU.
SELLES ÜMBRIKUS ON METSAVANA KIRI, SALAKIRI JA
TÄHEKAART. SALAKIRJA SAAD SA KIRJUTADA IGAS PUNKTIS
KOGUTUD TÄHED.

OOTAN TEID KÜLLA!

METSAVANA

Lisa 5. Õpetaja tegevus enne rajale minemist

Enne rajale minekut teeb õpetaja endale selgeks, kus on vaatluspunktide asukohad. Vaatluspunktide asukohad on märgitud Taevaskodade matkaraja kaardile (Lisa 1). Lisaks sellele on õpetajale mõeldud õpperaja juhendis iga vaatluspunkti juures selle punkti asukoha kirjeldus. Vaatluspunktide kohad on soovituslikud ning õpetaja võib vaatluspunkti tegevuse soovi korral läbi viia ka mõnes muus kohas. Võimaluse korral käib õpetaja raja eelnevalt ilma lasteta läbi. Enne rajale minemist tutvub õpetaja vaatluspunktide tegevustega. Sarnaselt vaatluspunktide asukohaga võib õpetaja muuta vaatluspunktide tegevusi – kohandada tegevusi oma rühma jaoks, mõne tegevuse vahele jätta või mõne tegevuse ise juurde mõelda. Samuti võib õpetaja näiteks mõne tegevuse läbi viia hoopis peale matka lasteaia õuealal.

Õpetaja koostab igasse vaatluspunkti ümbriku, kus on sees välja printitud materjalid. Soovituslikult võiksid ümbrikud olla ise tehtud, mitte poest ostetud. Ümbrikud võiksid olla erineva suuruse ja värviga, et lastel oleks neid igas vaatluspunktis huvitav avada. Iga ümbriku nummerdab õpetaja vastavalt vaatluspunkti numbrile – esimese vaatluspunkti ümbriku peal on number 1, teise vaatluspunkti ümbriku peal number 2 jne. Selleks, et õpetajal oleks materjale lihtsam jaotada, on kõikidel Metsavana kirjadel pealkirjaks vastava vaatluspunkti number. Ümbrikusse, mille peale on kirjutatud number 1, tuleb panna Metsavana kiri (Lisa 8), teise ümbrikusse kiri pealkirjaga teine vaatluspunkt (Lisa 10) jne.

Ümbrikute kasutamise asemel võib õpetaja kõik Metsavana kirjad välja printida ning nendest mapi moodustada. Sel juhul ei loe õpetaja lastele Metsavana kirjast ette neid kohti, kus räägitakse ümbrikute avamisest. Lisaks eelpool välja toodule võib õpetaja soovi korral Metsavana kirjade komplekteerimiseks välja mõelda endale sobiva viisi.

Ümbrikutes või mapi vahel olevad Metsavana kirjad on selleks, et õpetaja ei peaks kogu matka tegevusi pähe õppima. Kirjad on õpetajale abivahendiks tegevuste läbiviimisel ning lastega arutelude algatamisel – õpetaja saab nendele toetuda. Õpetaja ei pea tingimata Metsavana kirju täies pikkuses ette lugema. Selle asemel võib õpetaja kiirelt kirja silmadega üle lasta ning lastele hoopis kirja sisu jutustades edasi anda.

Lisaks sellele prindib õpetaja välja tähekaardid (Lisa 6). Seejärel lõikab õpetaja mööda piirjooni välja tähekaardid. Välja lõigatud tähekaardid jaotab õpetaja oma äranägemise järgi kõikide vaatluspunktide ümbrikute vahel ära nii, et igas vaatluspunkti ümbrikus oleks vähemalt üks täht. Kuna tähti on rohkem kui vaatluspunktide ümbrikuid, tuleb mõnda ümbrikusse panna mitu tähte. Oluline on, et igas ümbrikus oleks vähemalt üks täht, mille lapsed peale ülesande tegemise eest saavad.

Matkaraja esimeses vaatluspunktis leiavad lapsed koos õpetajaga matkaraja värava juurest Metsavana tarkuste koti, mille Metsavana on neile matkaraja läbimiseks kokku pannud. Selleks, et lapsed saaksid matka alguses koti leida ning selle abil matkata ja Metsavana poolt välja mõeldud tegevusi teha, peab õpetaja selle koti eelnevalt komplekteerima. Õpetaja otsib sobiva koti (soovitavalt seljakoti, mida oleks matkal mugav kanda), millest saab õpperaja läbimiseks vajalik Metsavana tarkuste kott. Soovitavalt on kott laste jaoks uus, et neil tõesti tekiks mulje, nagu Metsavana ise on selle nende jaoks metsa pannud. Õpetaja paneb kotti eelnevalt valmis tehtud vaatluspunktide ümbrikud, mis on vastavalt vaatluspunkti numbrile ära nummerdatud või kirjadest moodustatud mapi. Lisaks sellele paneb õpetaja kotti vahendite nimekirjas olevad esemed: kirjutusvahend, kilekott, luubid (lisategevuse jaoks), kommid või muud maiustused. Õpetaja ise võtab kaasa fotoaparaadi või telefoni, millega saab lastest õpperajal grupipildi teha.

Kasutatud kirjandus

Tähekaartide valmistamisel kasutatud allikas

Branches of English letters (2014). Külastatud aadressil <http://azmega.com/vector/branches-of-english-letters.html>.

Lisa 6. Tähekaardid

 1	 2	 3	 4	 5	 6
 7	 8	 9	 10	 11	 12

Lisa 7. Esimene vaatluspunkt „Värav Metsavana koju“

Ettevalmistus enne tegevuse algust

Õpetaja peidab matka jaoks valmis pandud koti enne tegevuse algust matkaraja alguses oleva värava juurde. Kott tuleb asetada nii, et lapsed saaksid seda värava juurde jõudes natukene silmadega otsida. Kõige parem oleks kott ära peita sel ajal, kui lapsed teise õpetajaga bussi juures näiteks matkale minemiseks mõnd võimlemis- ja virgutusharjutust teevad. Oluline on, et laste tähelepanu oleks teisel õpetajal ning ei märkaks, kui õpetaja kotti peidab – lastel peab olema põnev seda pärast otsida ja leida.

Kui õpetaja arvab, et kotti on raske lastele märkamatuks matkaraja algust tähistava värava juurde peita samal ajal, kui lapsed on samuti parklas, võib õpetaja koti näiteks lasteaiast kaasa võtta. Sel juhu selgitab õpetaja lastele, et Metsavana saatis neile matkale minemiseks koti hoopis lasteaeda. Samuti peab õpetaja seda varianti kasutades ümber muutma Metsavana kirja, mida enne matkale minemist lastega koos uuritakse. Õpetaja asendab Metsavana tarkuste koti otsimist selgitava osa jutuga, et Metsavana saatis koti lasteaeda, kuid palub selle avada alles matkaraja esimeses vaatluspunktis.

Tegevuse eesmärgid

- Laps teab, kes on Metsavana.
- Laps tervitab metsa sisenedes Metsavana.
- Laps teab, et ta on metsas külaline.
- Laps kuulab, kuidas õpetaja loeb Metsavana poolt kirjutatud kirja, ning täidab kirjas öeldud ülesande.

Vaatluspunkti kirjeldus

Esimene vaatluspunkt asub Saessaare parklas (Lisa 1). Täpsemalt asub esimene vaatluspunkt matkaraja alguses asuva värava juures, kuhu õpetaja on eelnevalt ära peitnud Metsavana tarkuste koti.

Tegevuse kirjeldus

Õpetaja liigub koos lastega metsa värava juurde ning tuletab lastele meelde, et esimeseks ülesandeks on Metsavana tarkuste koti otsimine. Õpetaja jääb värava kõrvale seisma ning vaatab, et ükski laps veel ise väravast sisse ei läheks. Värava juures seistes palub

õpetaja lastel metsa uurida ning nimetada, mida nad näevad. Õpetaja palub lastel üles otsida Metsavana poolt peidetud koti. Koos leitakse metsa peidetud kott ning õpetaja toob selle metsast ära. Oluline on, et ükski laps veel ise läbi värava metsa ei astuks. Õpetaja näitab lastele metsast leitud kotti ning avab selle. Õpetaja võtab kotist välja ümbriku, mille peale on kirjutatud number üks. Koos lastega avatakse ümbrik ning võetakse välja seal olev kiri (Lisa 8). Õpetaja näitab kirja kõigile ja loeb/jutustab selle lastele.

Metsavana kirjas olevad küsimused on selleks, et õpetaja saaks neid lastega üheskoos arutada. Küsimused annavad lastele võimaluse lisaks õpetaja kuulamisele ka ise rääkida. Metsavana kirjas sulgudes olev jutt on mõeldud õpetajale ning seda ei loe ta lastele ette. Sulgudes olev tekst on selleks, et õpetaja teaks, mida ta tegema peab.

Peale kirja lugemist ja ülesannete täitmist (väravast läbi tulemine ning tervitamine ning salakirjale esimeste tähtede kirjutamist) paneb õpetaja kirja ning tähekaardi tagasi ümbrikusse. Salakirja ei panda enam tagasi ümbrikusse, kuna igas vaatluspunktis on seda vaja peale ülesande täitmist ja tähekaardi saamist täiendada. Nüüd liigutakse kõik koos järgmisesse vaatluspunkti.

(Õpetaja paneb kirja tagasi ümbrikusse ning ümbriku tagasi seljakotti. Koos lastega liigutakse järgmisesse vaatluspunkti, kus avatakse järgmine ümbrik ning tegutsetakse vastavalt Metsavana juhiste)

Lisategevus

Õpetaja liigub koos lastega parklas asuva infotahvli juurde, millel on kujutatud Taevaskodade matkaraja kaart. Õpetaja palub lastel kaarti ning kogu infotahvlit mõni hetk vaadelda. Seejärel palub õpetaja lastel nimetada, mida nad tahvlil näevad. Koos arutatakse, mida on infotahvlil kujutatud. Õpetaja selgitab lastele, et tahvlil on lisaks piltidele suur matkaraja kaart. Õpetaja näitab lastele käega mööda matkaraja kontuuri liikudes, milline nende matkarada välja näeb. Seejärel esitab õpetaja lastele küsimusi, et panna neid kaarti tähelepanelikult uurima. Kaarti uurimine on sissejuhatava tegevus kogu matkale.

Soovituslikud küsimused, mida lastele infotahvli juures esitada:

- Missuguse värviga on meie matkarada märgitud?
- Missugune on meie matkarada?
- Mis kujuga see rada on?
- Missuguseid värve sa matkaraja kaardil näed?

Lisa 8. Esimese vaatluspunkti Metsavana kiri „Värav Metsavana koju“

Tere lapsed!

Mul on väga hea meel, et te tulite mulle külla ja tahate saada looduse sõpradeks. Mina olen Metsavana – selle metsa hoidja ja kaitsja. Minu töö on metsas toimuvat jälgida. Mis sa arvad, milline ma välja näen? (*Õpetaja laseb lastel, kes soovivad oma mõtteid avaldada, lühidalt rääkida, milline näeb Metsavana nende arvates välja*)

Tegelikult pole mitte keegi mind näinud. Mina aga näen kõike metsas toimuvat. Ma olen igal pool. Ma liigun kogu aeg ringi ja jälgin kõike ning sellepärast ei saa ma teiega praegu koos matkata. Ma piilun teie tegutsemist kaugemalt ja vaatan, et te korralikult käituksite. Pea meeles, ma vaatan kõike, mida te teete.

Mul on teile esimene ülesanne. Mulle meeldib viisakus ja minu metsas on üks viisakusreegel – kõik viisakad inimesed tervitavad mind ja metsa. Nii saan ma teada, et mulle on külalised saabunud ja saan teid kõiki vastu tervitada. Sinu esimeseks ülesandeks on minu metsa algust tähistavast väravast sisse astuda ja öelda „Tere mets ja Metsavana!“ (*õpetaja siseneb väravast esimesena ja ütleb „Tere mets ja Metsavana!“, tema järel tulevad ükshaaval lapsed ning kordavad õpetaja poolt öeldut*).

Te olete väga tublid ja viisakad lapsed. Selle ülesande eest saate te enda esimese tähekaardi. Otsi üles ümbrik, mille peale on kirjutatud number üks. Vaata, mis seal on (*lapsed leiavad ümbrikust tähekaardi ning salakirja*). See on salakiri, kuhu te saate kirjutada igas punktis kogutud tähed. Vaata ümbrikust leitud tähekaarti. Mis täht selle peal on? Mis number selle peal on? Otsi salakirja paberi pealt üles see sama number (*esimeses punktis aitab õpetaja lastel leida salakirjas tähele õige koha*). Kirjuta selle numbri kohale täht, mis oli sinu tähekaardil (*õpetaja nimetab igas punktis erineva lapse, kes kirjutab kotis oleva kirjutusvahendiga salakirja uue tähe*).

Peale igat ülesannet saate te uue tähekaardi, mille abil salakirja lahendada. Pane tähekaart tagasi ümbrikusse ja anna salakiri õpetaja kätte. Salakirja läheb sul uuesti vaja järgmises punktis peale tähekaardi saamist.

Nüüd olete te minu kodu metsas. Järgmisesse vaatluspunkti jõudmiseks liigu mööda teerada mäest alla, kuni jõuad lagendikule, kus on puidust teeviidad ja suur järv. Lagendikul aita õpetajal kotist üles otsida ümbrik, mille peale on kirjutatud number kaks.

Käituge ilusasti, sest ma näen kõike, mida sa teed.

Ilusat matkamist

Metsavana

1 2 3 2 4 5 2 1 2

5 4 4 6 7 8 2

8 9 12 10 11 6 !

Lisa 9. Teine vaatluspunkt „Metsa reeglid“

Tegevuse eesmärgid

- Laps õpib metsas käitumise reegleid ning teab, kuidas matkamas käies käituda.
- Lapsed mõtlevad kogu rühmaga välja reeglid, mida metsas matkates järgida.
- Laps kordab õpetaja poolt ette loetud reegleid.

Vaatluspunkti kirjeldus

Teine vaatluspunkt asub Saessaare paisjärve lähedal asuval lagendikul (Lisa 1). Lagendiku tunneb ära suure infotahvli järgi. Lisaks sellele on lagendiku keskel mitmed teeviidad, mis juhatavad matkaraja erinevatesse paikadesse.

Tegevuse kirjeldus

Õpetaja jõuab lastega teise vaatluspunkti. Koos otsitakse seljakotist välja ümbrik, mille peal on number kaks. Õpetaja võtab ümbriku seest välja järgmise Metsavana kirja (Lisa 10) ning loeb/jutustab selle lastele. Õpetaja ja lapsed tegutsevad vastavalt Metsavana kirjas olevatele juhistele. Metsavana kirjas on kaldkirjaga tähistatud küsimusete vastused ning seda teksti ei pea õpetaja lastele ette lugema, kui arutelu käigus jõutakse sarnaste mõteteni.

Tegevuse käigus õpib laps selgeks järgmised reeglid:

- olen sõbralik kõige vastu;
- looduses olen vaikselt;
- kõik, mis jaksan loodusesse viia, jõuan sealt ka tagasi tuua.

Lisaks sellele mõtlevad lapsed välja oma reeglid, kuidas looduses käituda tuleb.

Lisa 10. Teise vaatluspunkti Metsavana kiri „Metsa reeglid“

(Selgitus õpetajale: kaldkirjas olev reegleid selgitav jutt on mõeldud õpetajale ning seda ei pea lastele ette lugema, kui lapsed küsimustele vastates sarnase mõtteni jõuavad)

Oled jõudnud oma matka teise punkti. Pane enda silmad kinni ja kuula loodust (õpetaja laseb lastel mõne hetke loodust kuulata). Mida sa kuulsid? Nimeta üks huvitav heli, mida sa kuulsid (iga laps nimetab ühe huvitava heli, mida ta kuulis).

Selleks, et kõigil oleks hea, on vaja reegleid. Minu metsas on ka reeglid, et inimesed oskaksid looduses õigesti käituda. Kui inimesed käituvad reeglite järgi ja ei riku loodust, jääb meile ilus koht, kus matkamas käia.

Minu metsa esimene reegel – olen sõbralik kõige vastu. Korda minu reeglit. Mida see reegel tähendab? Mis sa arvad, kelle vastu tuleb sõbralik olla? *See reegel tähendab seda, et looduses olles tuleb olla sõbralik ja ei tohi mitte millelegi ega kellelegi haiget teha. Tuleb hästi käituda oma rühmakaaslaste ja õpetajaga. Tuleb hoolida kõikidest metsloomadest. Ei tohi nende kodusid lõhkuda ja nende elu häirida. Tuleb hoolida kõikidest looduses kasvavatest taimedest. Ei tohi oksti murda ega lehti sikutada.* Korda minu esimest reeglit ja ütle: „Olen sõbralik kõige vastu!“

Minu metsa teine reegel – looduses olen vaikselt. Korda minu teist reeglit. Mida see reegel tähendab? Kuidas tuleb selle reegli järgi metsas käituda? *See reegel tähendab seda, et metsas matkates tuleb olla vaikselt. Mets ei ole lärmamise koht, sest suur lärm segab metsas elavaid loomi. Muidugi võib metsas sõbraga juttu rääkida, naerda ja palju muudki teha. Tuleb lihtsalt jälgida, et see ei segaks metsaelanike elu. Koledasti ja kõvasti karjumine ei sobi metsa, sest see ehmatab loomad ära. Metsas tuleb olla sama viisakas nagu lasteaias, kohvikus ja paljudes muudes paikades.* Kordame veel üle minu teise reegli ja ütleme koos: „Looduses olen vaikselt!“

Minu metsa kolmas ja väga tähtis reegel – kõik, mis jaksan metsa viia, jõuan sealt ka tagasi tuua. Korda minu kolmandat reeglit. Mida see reegel tähendab? Kuidas tuleb selle reegli järgi metsas käituda? *See reegel tähendab seda, et kõik asjad, mida sa metsa tood, pead sa ka metsast ära viima. Kui sa lähed metsa pikniku pidama, pead sa kõik prügi endaga kaasa võtma. Metsa ei tohi taskus olevat prügi maha visata. Mis sa arvad, miks ei tohi prügi maha visata? Maha visatud prügi näeb kole välja. Prügi jääb loodusesse pikaks ajaks, sest loodus ei võta seda omaks – prügi laguneb looduses väga pikka aega. Veel võib maas olev prügi halba teha lindudele ja loomadele. Nad võivad maas olevasse kilekotti kinni jääda. Mõnikord söövad loomad maha visatud asju ja see võib neile kurku kinni jääda. Selleks, et*

loodust ilusana hoida ja siin elavaid loomi kaitsta, peab inimene oma prügi enda järelt ära korjama.

Mõnikord kukub inimesel taskust kommipaber välja või mõni inimene lihtsalt ei tea, et prügi ei tohi metsa viia. Sellepärast võidki sa minu metsast leida prügi. Mina ei jaksa kõike prahti kokku korjata. Mis sa arvad, mida tuleb teha, kui märkad metsas prügi? Viisakas metsa külaline korjab maas oleva prügi üles ja viib selle metsast ära. Mina olen teile seljakotti kaasa pannud ühe kilekoti. Sinna saate te panna kõik prügi, mis te metsast leiate. Matka lõppedes saate te prügikoti visata parklas asuvasse prügikasti. Kordame üle minu kolmanda reegli ja ütleme kõik koos: „Kõik, mis jaksan metsa viia, jõuan sealt ka tagasi tuua!“

Oled väga tubli ja kuulsid hoolega minu reegleid. Selles punktis on sinu ülesandeks kogu rühmaga välja mõelda veel vähemalt üks reegel, kuidas looduses käituma peab. Kirjutage uus reegel metsa reeglite paberile. Reeglite lehe leiate te ümbrikust (*lapsed hakkavad välja mõtlema uut reeglit ning õpetaja kirjutab selle reeglite lehe peale ülesse*).

Olete nutikad matkajad ning aitasite välja mõelda veel reegleid, kuidas looduses käituda tuleb. Korda veelkord kõva häälega üle kõik looduses käimise reeglid (*õpetaja loeb reeglid ette ja lapsed kordavad tema järgi*).

Lahendasid selle punkti ülesande ja selle eest oled välja teeninud ühe tähekaardi. Otsi tähekaarti ümbriku seest. Mis täht on tähekaardil? Mis number on tähekaardil? Otsi salakirja paberi pealt üles see sama number. Kirjuta nüüd selle numbri kohale see täht, mis oli sinu tähekaardil.

Järgmisesse punkti jõudmiseks liigu mööda matkarada edasi, kuni jõuad infotahvlini, mille peale on kirjutatud „Põlismets“. Pea meeles õpitud reegleid ja käitu nende järgi.

METSA REEGLID

- OLEN SÕBRALIK KÕIGE VASTU!
- LOODUSES OLEN VAIKSELT!
- KÕIK, MIS JAKSAN LOODUSESSE VIIA, JÕUAN
SEALT KA TAGASI TUUA!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Lisa 11. Kolmas vaatluspunkt „Kordame metsa reegleid“

Tegevuse eesmärk

- Laps kordab eelmises vaatluspunktis õpitud reeglid.

Vaatluspunkti kirjeldus

Kolmandasse vaatluspunkti jõudmiseks tuleb liikuda mööda jõeäärset matkarada, et jõgi jääks liikudes vasakut kätt. Kolmas vaatluspunkt asub infotahvli juures, mille pealkirjaks on „Põlismets“ (Lisa 1). Infotahvel on matkaraja vasakus ääres ning on hästi märgatav. Infotahvli kõrval on Taevaskoja metsa kõrgeim puu, millele on peale märgitud selle kõrgus.

Vaatluspunkti tegevus

Koos lastega otsitakse kotist välja ümbrik, mille peale on kirjutatud number kolm. Õpetaja võtab sealt välja Metsavana kirja (Lisa 12) ning loeb/jutustab selle lastele. Lapsed mängivad läbi Metsavana poolt välja mõeldud mängu. Peale mängu lõppu saavad lapsed ümbrikust järgmise tähekaardi ning täidavad salakirja.

Peale tegevust liigutakse tähelepanelikult loodust kuulates järgmisesse tegevuspunkti, mis asub Emalätte juures.

Lisa 12. Kolmanda vaatluspunkti Metsavana kiri „Kordame metsa reegleid“

Oled jõudnud kolmandasse punkti. Korda kõva häälega üle kõik eelmises punktis õpitud reeglid (*kui reeglite meenutamiseks on probleeme, saab õpetaja välja otsida metsa reeglite lehe ja sealt lastele järgi kordamiseks reegleid ette lugeda*).

Selleks, et teile metsa reeglid veel paremini meelde jääksid, mõtlesin ma välja teile ühe mängu. Ma panin kirja mitu lauset käitumise kohta. Õpetaja loeb teile lause ette ja teie mõtlete, kas selline käitumine on õige või vale. Kui sa kuuled käitumist, mis ei ole looduses sobilik, kükitad sa maha. Kui sa kuuled lauses käitumist, mis on looduses matkamisel sobilik, jooksed sa puu juurde ja kallistad seda. Proovime esimene kord kõik koos. Kuula tähelepanelikult lauset – metsas karjun kõva häälega. Kas selline käitumine on metsas sobilik? Kui sa arvad, et see käitumine on õige, kallista puud. Kui sa arvad, et see käitumine on vale, kükita maha. Tubli, üheks metsa reegliks on, et looduses olen vaikselt. Järelikult pole metsas kõva häälega karjumine sobilik ja sa pidid maha kükitama.

Kuula hoolega õpetajat ja otsusta ise, kas see tegevus on sobilik või mitte. (*Õpetaja loeb ükshaaval ette järgmised laused. Lause taha on kirjutatud, kas selline käitumine on õige või vale ning tegevus, mida lapsed sel ajal tegema peavad. Peale iga lauset annab õpetaja lastele tagasisidet. Kui lapsed eksivad, seletab õpetaja metsa reegleid aluseks võttes, miks see tegevus on vale/õige*)

- Looduses viskan prügi maha. (*vale – lapsed kükitavad maha*)
- Metsas matkates laulan sõbraga ilusat laulu. (*õige – lapsed kallistavad puid*)
- Kraabin puude sisse oma nime. (*vale – lapsed kükitavad maha*)
- Kui näen looduses prügi, korjan selle üles ja viin metsast ära. (*õige – lapsed kallistavad puid*)
- Metsas murran puude oksid. (*vale – lapsed kükitavad maha*)
- Kraabin liivast seina sisse oma nime. (*vale – lapsed kükitavad maha*)
- Olen loomade vastu sõbralik. (*õige – lapsed kallistavad puid*)
- Looduses räägin vaikse häälega. (*õige – lapsed kallistavad puid*)
- Peale kommi söömist viskan paberi maha. (*vale – lapsed kükitavad maha*)
- Metsas tülitzen oma sõbraga. (*vale – lapsed kükitavad maha*)
- Kallistan metsas puid. (*õige – lapsed kallistavad puid*)
- Peale pikniku pidamist pakin kõik prügi endaga kaasa ja viin metsast ära. (*õige – lapsed kallistavad puid*)

- Teen metsas elavatele loomadele haiget. (*vale – lapsed kükitavad maha*)
- Metsas olen oma rühmakaaslastega sõbralik. (*õige – lapsed kallistavad puid*)

(Õpetaja võib välja mõelda mõne lause, mis kordaks üle eelmises punktis rühma enda poolt välja mõeldud ja kirja pandud reegleid)

Sa oled väga korralik ja tead hästi metsa reegleid. Pea neid reegleid alati meeles ja käitu nende järgi. Täitsid ilusasti ära minu ülesande ja teenisid endale uue tähekaardi. Otsi ümbrikust välja tähekaart. Mis täht on tähekaardil? Mis number on sellel kaardil? Kirjuta saadud täht salakirjas õigesse kohta.

Liigu lõbusal sammul edasi järgmisesse punkti. Matkates kuula tähelepanelikult loodust. Jäta meelde üks huvitav asi, mida sa järgmisesse punkti kõndides kuulsid. Järgmine punkt asub ühe tähtsa koha juures, mida kutsutakse Emalätteks. Otsi see koos õpetajaga üles *(õpetaja tuletab lastele liikudes meelde, et nad tähelepanelikult loodust kuulaksid, sest järgmises punktis on vaja nimetada üks asi, mida laps tee peal kuulis).*

Lisa 13. Neljas vaatluspunkt „Emaläte“

Tegevuse eesmärgid

- Laps mõistab ja märkab enda ja teiste tegevuse mõju ja tagajärgi keskkonnale.
- Laps tutvub Emalätte legendiga.
- Laps tead, et liivakivipaljandit ei tohi kraapida.

Vaatluspunkti kirjeldus

Neljas vaatluspunkt asub Emalätte koopa juures (Lisa 1). Talvisel ajal võib seal olla libe. Õpetaja peab lastele meelde tuletama, et liikudes tuleb väga ettevaatlik olla. Kui õpetaja leiab, et Emalätte juures on lastel ohtlik seista ning Metsavana kirja ette lugemist kuulata, võib tegevust läbi viia lähedal asuval lagendikul. Oluline on, et lapsed saaksid vähemalt pildi vaatluse ajal olla Emalätte juures, et seda pildiga võrrelda. Varasema Emalätte pildi vaatlemine ning kokku varisenud Emalätte vaatlemine võimaldab lapsel näha inimese negatiivset mõju loodusele.

Tegevuse kirjeldus

Koos lastega otsitakse üles Emaläte. Õpetaja tuletab lastele meelde, et lapsed oleksid ettevaatlikud, kuna siin võib talvisel ajal olla libe. Õpetaja seisab ise Emalätte kõrvalt üles mineva trepi peale ning lapsed jäävad seisma Emalätte ette, et neil oleks hea Emalätte kokku varisenud koobast vaadelda. Õpetaja palub endale mõne lapse appi, kes otsiks kotist välja ümbriku, mille peal on number neli. Õpetaja võtab ümbrikust välja Metsavana kirja (Lisa 14) ja loeb/jutustab selle lastele. Järgnevalt toimitakse vastavalt Metsavana kirjas olevatele juhistele.

Peale ülesande täitmist ning salakirja täiendamist liiguvad õpetaja ja lapsed Emalätte kõrval olevast trepist üles ning jätkavad matkamist.

Lisa 14. Neljanda vaatluspunkti Metsavana kiri „Emaläte“

Oled jõudnud oma matka neljandasse punkti. Ütle üks huvitav heli, mida sa siia punkti liikudes kuulsid (*lapsed nimetavad, mida nad kuulsid*). Olid tähelepanelik looduse kuulaja.

Nüüd oled sa kohas, mida kutsutakse Emalätteks. Sa näed, kuidas maa seest voolab välja vesi. See on allikas, mida kutsutakse Emalätteks, sest see annab vett ka teistele allikatele. See on nagu teiste väiksemate allikate ema. Siit välja voolav vesi on väga eriline. See on raviva toimega ja teeb terveks silmad. Kui selle veega nägu pesta, muutub inimene seitse aastat nooremaks. Inimesed on Emalätet austanud ja pühaks paigaks pidanud. See on võluvõimetega koht.

Praegu näed sa kokku varisenud Emalätet. Varem oli siin suur ja ilus koobas, kus said inimesed sees käia. Pane silmad kinni ja mõtle, milline see koobas võis olla (*õpetaja laseb lastel mõne hetke silmad kinni olla ning koobast ette kujutada*). Tee nüüd silmad lahti. Teie ümbrikus on üks pilt Emalätte koopast (joonis 2). Vaata seda pilti!

Vaata praegust Emalätet, mida sa enda ees näed, ja Emalätte koopa pilti (*lapsed vaatavad koopa pilti ja enda ees olevat Emalätet ning õpetaja küsib nende käest järgnevaid küsimusi, et lapsi tähelepanelikumalt vaatlema suunata*) :

- Mida sa pildil näed?
- Mis on pildi peal teistmoodi?
- Mis on looduses teistmoodi?
- Milliseid erinevusi sa veel märkad?

Oled korralikult pilti ja loodust uurinud. Leidsite palju erinevusi praeguse Emalätte ja varem olnud koopa vahel. Mis sa arvad, miks see koobas kokku varises? Kuidas see koobas kokku varises? Kas inimesed lõhkusid koopa ära?

Tegelikult oli koopa varisemisel mitu põhjust. Koopa varisemisel olid süüdi ka inimesed. Paljud inimesed ei tea, et koopa seinu ei tohi kraapida. Taevaskoja kõik koopad ja jõe ääres olevad seinad on ühest erilisest kivist, mida kutsutakse liivakiviks. Kui seda kivi näpuga kraapida, kukub selle küljest ära palju liiva. Inimesed kraapisid koopa seintele oma nimesid ja kraapimisega kukkus seina küljest ära palju liiva. Iga korraga muutusid liivakivist seinad järjest nõrgemaks. Ühel päeval varisesid koopa seinad kokku, sest need olid nii nõrgaks muutunud ja ei jaksanud enam enda peal kasvavaid puid kanda.

Eelmises punktis pidid sa arvama, kas liivast seina võib kraapida. Miks ei tohi liivast seinu kraapida? Miks sinna ei tohi oma nime kirjutada? Mis juhtub, kui liivast seina kraapida? (*Lapsed arutlevad, miks ei tohi liivakivi kraapida. Kui lapsed ei oska küsimustele vastata, peab õpetaja lastele üle selgitama, et kui liivakivi kraapida, pudeneb sealt ära liiva ning pika aja jooksul võivad kaunid liivakivipaljandid hävineda.*)

Olid tubli looduse uurija. Sa said teada, mis juhtub, kui liivakivist seina kraapida ja sinna oma nime kirjutada. Otsi ümbrikust üles tähekaart. Mis täht on tähekaardil kirjas? Mis number on tähekaardil kirjas? Kirjuta see täht salakirjas õige koha peale.

Selleks, et jõuda järgmisesse punkti, mine trepist üles. Ole väga ettevaatlik!

Kasutatud kirjandus

Emalätte legend

Kusmin, T., & Erik, A. (2010). *Pärandkultuur matsas Kiidjärve-Kooraste*. Tallinn: Riigimetsa Majandamise Keskus.

Suur ja Väike Taevaskoda (s.a). Külastatud aadressil

http://www.hkhk.edu.ee/vanker/devon/suur_ja_vike_taevaskoda.html

Emalätte koopa pilt

Vasli, K. (2013). *Taevaskoja Emalätte koobas varises sisse*. Külastatud aadressil

<http://www.ohtuleht.ee/531828/taevaskoja-emalatte-koobas-varises-sisse>

Joonis 2. Emaläte enne kokku varisemist (Vasli, 2013).

Lisa 15. Viies vaatluspunkt „Oleme linnud“

Tegevuse eesmärgid

- Laps vaatleb loodust, leiab sealt midagi ilusat ning nimetab selle.
- Laps nimetab ühe metsas elava linnu, kes ta tahaks olla.

Vaatluspunkti kirjeldus

Neljanda ja viienda vaatluspunkti vahel asub lisapunkt, mida õpetaja võib soovi korral kasutada või vahele jätta. Kuuendasse vaatluspunkti jõudmiseks tuleb neljandast punktist mööda matkarada mõnikümmend meetrit edasi liikuda. Viies vaatluspunkt asub kohas, kus matkarada ja selle ääres olev piirdepuu teevad suure kaare vasakule (Lisa 1). Sellest kohast avaneb hea vaade loodusele ning piirdepuu ääres on piisavalt palju ruumi, et kõik lapsed saaksid rahulikult loodust vaadelda. Selles punktis pole infotahvli, ega muud märki, mis määratleks täpse vaatluspunkti asukoha. Seega saab õpetaja ise otsustada, kus täpselt vaatluspunkti tegevus läbi viiakse. Kui õpetaja ei leia matkarajal kohta, kus rada teeb suure kaare vasakule, leiab ta ise koha, mis asub liivakivipaljandi peal ning kust avaneb hea vaade all olevale loodusele. Oluline on, et õpetaja poolt välja valitud kohas saaksid lapsed loodust vaadelda kõrgemalt. Vaatluspunktist peab avanema vaade allpool asuvale metsale ning voolavale jõele. Nii saavad lapsed ise kogeda, kuidas linnud võivad loodust näha. Õpetaja peab jälgima, et lastel oleks vaatluspunktis ohutu.

Tegevuse kirjeldus

Õpetaja valib tegevuse jaoks välja sobiva koha ning võtab seljakotist välja ümbriku, mille peal on number viis. Ümbrikust võetakse välja Metsavana kiri (Lisa 16), mille õpetaja lastele ette loeb. Järgnevalt tegutsetakse vastavalt Metsavana kirjas olevatele juhistele. Tegevuse käigus pöörab õpetaja erilist tähelepanu ohutusele ning tuletab lastele meelde, et nad oleksid ettevaatlikud.

Peale vaatluspunkti läbimist ning uue tähega salakirja täiendamist liiguvad lapsed koos õpetajaga mõnikümmend meetrit mööda matkarada edasi tihedamasse metsa. Koos lastega otsitakse üles puu, mis on üle matkaraja ära murdunud. Selle puu juures loeb õpetaja edasi Metsavana kirja. Kirjas räägib Metsavana lastele, mis loomad metsas elavad ning palub lastel neid matkida. Tegevus on mõeldud selleks, et ühest punktist teise liikumine laste jaoks põnevamaks muuta ning lapsed matkivad metsloomade liikumist selle asemel, et lihtsalt metsas jalutada.

Lisa 16. Viienda vaatluspunkti Metsavana kiri „Oleme linnud“

Oled jõudnud juba kuuendasse punkti. Praegu oled sa kõrgel ja näed enda ees kohta, mida kutsutakse Väikseks Taevaskojaks. Ole väga ettevaatlik ja kuula ilusasti õpetajat! Ära mine piirdele liiga lähedale, sest nii võid sa kukkuda.

Siin metsas on palju kohti, kus kaunist loodust imetleda. Siin saab ennast tunda nagu lind. Taevaskoja metsad on koduks paljudele lindudele. Mõtle, et sa oled lind. Milline selles metsas elav lind sa tahaksid olla? Pea meeles, et sa oled Eesti metsas. Mis lind sa oled (*iga laps ütleb, mis metsas elav lind ta tahab olla*)? Vaata loodust ja mõtle, kui sa oleksid lind, mida ilusat sa siis näeksid (*õpetaja palub igal lapsel nimetada ühe ilusa asja, mida laps looduses näeb*).

Oled tubli looduse vaatleja ja sa leidsid looduses midagi ilusat. Tähelepaneliku looduse vaatlemise eest teenisid sa endale uue tähekaardi. Otsi see ümbrikust välja. Mis täht on tähekaardil? Mis number sellel tähekaardil on? Kirjuta uus täht salakirjas õige koha peale.

Kõndige nüüd natukene maad edasi. Kõndige trepist alla ja üles ning otsige üles puu, mis on matkaraja kohal ära murdunud. See on üle matkaraja kukkunud. Selle puu juures on mul teile üks ülesanne. Otsige see huvitav puu üles.

(Järgmisesse punkti liikumisel on mõeldud loomade matkimise tegevus. Õpetaja loeb teksti ette siis, kui rühm on leidnud üle matkaraja kukkunud puu, mida Metsavana neil paluda otsis. Õpetaja nimetab lastele looma ning matkarajal edasi kõndides matkitakse koos vastava looma liikumist.)

Minu metsas elab palju loomi, linde ja putukaid. Selleks, et metsaelust paremini aru saada, proovi metsas elavate loomade moodi liikuda.

- Minu metsas elavad jänesed. Kuidas jänesed liiguvad? Liigu jänese moodi.
- Minu metsas elavad oravad. Kuidas oravad liiguvad? Liigu orava moodi.
- Minu metsas elavad rebased. Kuidas rebased liiguvad? Liigu rebase moodi.

(Õpetaja nimetab uusi loomi, linde ja putukaid (kits, hunt, karu, vares, sipelgas jne), kes metsas elavad ning koos matkitakse loomi, kuni jõutakse järgmisesse punkti, mis asub Suures Taevaskojas, või kui lapsed matkimisest ära väsivad.)

Lisa 17. Kuues vaatluspunkt „Suur Taevaskoda“

Tegevuse eesmärgid

- Laps vaatleb Suure Taevaskoja liivakivipaljandit ning ütleb, mida ta märkab.
- Laps mängib jooksumängu.
- Laps harjutab teises vaatluspunktis õpitud reegli järgi käitumist, mis ütleb, et kõik, mis jaksan metsa viia, jõuan sealt ka tagasi tuua.
- Laps uurib lähedalt puukoort, kallistab puud ja sosistab puule ühe hea soovi.

Viimased kaks eesmärki saavad täidetud, kui õpetaja viib lastega läbi ka soovitusliku lisategevuse.

Vaatluspunkti kirjeldus

Seitsmes vaatluspunkt asub Suures Taevaskojas (Lisa 1).

Tegevuse kirjeldus

Õpetaja jõuab koos lastega Suurde Taevaskotta. Üheskoos otsitakse kotist välja ümbrik, millele on kirjutatud number kuus. Selle ümbriku seest võetakse välja Metsavana kiri (Lisa 18) ning õpetaja loeb selle lastele ette. Vastavalt Metsavana kirjas olevatele juhisteile liiguvad lapsed koos õpetajaga lagendiku erinevatesse nurkadesse, vastavad kirjas olevatele küsimustele ning täidavad ette nähtud ülesandeid. Seitsmendas vaatluspunktis on üheks tegevuseks kommi või mõne muu kaasa võetud maiustuse söömine. Söömise ajal juhivad õpetaja laste tähelepanu sellele, et üksi kommipaber ega muu praht metsa maha ei jääks. Õpetaja tuletab meelde, et üheks metsa reegliks oli enda järelt prügi ära koristamine. Söömispausi tegemine annab lastele võimaluse matkaraja alguses selgeks õpitud reegli järgi käitumist harjutada.

Selles vaatluspunktis on luupidega puukoore uurimine ning puude kallistamine soovituslik lisategevus. Õpetaja võib selle tegevuse matkal vahele jätta ning hiljem läbi viia näiteks lasteaia õuealal kasvavate puudega. Soovi korral võib õpetaja selle tegevus läbi viia ka matkarajal mõnes muus kohas.

Peale ülesannete täitmist otsitakse ümbrikust välja uus tähekaart ning täiendatakse salakirja. Seejärel liigutakse seitsmendasse vaatluspunkti, mis asub Väikeses Taevaskojas. Väiksesse Taevaskotta liikumisel suunab õpetaja lapsi looduses olevaid objekte märkama ning nuusutama. Õpetaja nuusutab koos lastega näiteks matkaraja ääres kasvava kuusepuu okkaid, maas olevat käbi, sammalt jne. Nuusutamise käigus palub õpetaja lastel öelda, mis lõhna nad tunnevad.

Lisa 18. Kuuenda vaatluspunkti Metsavana kiri „Suur Taevaskoda“

Oled jõudnud kohta, mida kutsutakse Suureks Taevaskojaks. Vaata ümbrust ja mõtle, miks on selle koha nimi Suur Taevaskoda? Otsi üles kõrge liivakivist sein. Liigu selle juurde (*õpetaja liigub koos lastega suure liivakivipaljandi ette, kuid jälgib, et lapsed ei läheks jõele liiga lähedale*).

Seda kohta nimetatakse Suureks Taevaskojaks, sest siin on kõige suurem liivakivist sein. Selle seina kohta öeldakse liivakivipaljand. Neid liivakivipaljandeid kutsutaksegi Taevaskodadeks. Sinu ees olev liivakivipaljand on selle metsa kõige kõrgem ja suurem ning sellepärast ongi selle koha nimi Suur Taevaskoda.

Vaata ja uuri liivakivipaljandit. Mida sa märkad? (*Kui lapsed märkavad paljandi sees olevaid auke, selgitab õpetaja, et need on lindude kodud ja neid pole inimene teinud*). Mida inimesed on teinud? Kas inimesed on käitunud metsa reeglite järgi? Inimesed on liivakivipaljandile kaarpinud oma nime. Nii on nad ilusa looduse ära rikkunud. Miks ei tohi liivakivipaljandit kraapida? Emalätte juures selgitasin ma sulle, et kui inimesed kraabivad liivakivist seina, kukub sealt ära liiva ja nii võib terve sein kokku kukkuda. Samamoodi juhtub Suure Taevaskojaga, kui inimesed seda kraabivad. Jäta meelde, et mitte kunagi ei tohi inimene liivakivipaljandit kraapida, ega muud moodi loodust rikkuda.

Nüüd on mul sulle esimene ülesanne. Teie õpetaja on matkale kaasa võtnud kaamera. Tehke sellega üks tore pilt. Vaadake, et Suure Taevaskoja liivakivipaljand jääks ka pildile. Näidake pildi peal, kui rõõmsad te looduses olete.

Selleks, et teie matk oleks lõbusam, mõtlesin ma välja ühe jooksumängu. Seda mängu saate te mängida selle platsi peal. Keegi ei tohi joosta jõe äärde, ega metsa. Valige enda rühmast välja kaks last. Nendest lastest saavad mängu ajal looduse rikkujad. Kõik teised lapsed on looduse sõbrad ja hoidjad. Looduse hoidjad hakkavad platsi peal ringi jooksuma ja looduse rikkujad püüavad neid kätte saada. Looduse rikkujad tahavad loodusele haiget teha. Looduse hoidjad tahavad loodust kaitsta ja korda teha. Kui looduse rikkuja puudutab looduse hoidjat, kükitab looduse hoidja maha, sest loodusele ja talle tehti haiget. Selleks, et loodust ja selle hoidjat terveks ravida, tuleb maas kükitavat last kallistada. Maas kükitavat last saab kallistada ainult teine looduse hoidja. Seejärel saavad mõlemad looduse hoidjad jälle rõõmsalt ringi joosta. Mäng lõppeb siis, kui looduse rikkujad on kinni püüdnud kõik looduse hoidjad. (*Mängu lõppedes võib valida uued looduse rikkujad ja kogu mängu uuest mängida. Kui õpetaja näeb, et kaks püüdjat ei jaks kõiki lapsi kinni püüda, võib ta nimetada veel ühe lapse, kellest saab püüdja ehk looduse rikkuja*).

(Peale mängu lõppu kutsub õpetaja lapsed enda juurde ja arutab järgmiste küsimuste üle). Mis siis saab, kui päris elus looduse rikkujad võidavad? Milline on loodus, kui looduse rikkujad muudkui loodusele haiget teevad ja looduse kaitsjad ei jõu nende vastu võidelda? Miks on oluline, et looduse hoidjad ja kaitsjad iga päev looduse eest hoolitsevad? Selleks, et meile ilus loodus alles jääks, peavad inimesed olema looduse hoidjad. Kõikidele looduse rikkujatele tuleb õpetada looduses käitumise reegleid ja muuta ka nemad looduse hoidjateks.

Sa oled täitnud korralikult minu poolt antud ülesandeid ja nüüd premeerin ma sind maiustusega. Otsi seljakotist maiustusekott välja. Jaga maiustust sõbralikult ja pea meeles metsa reegleid! *(Õpetaja sööb koos lastega kommi ja laseb lastel natuke puhata ning lihtsalt loodust nautida. Peale kommi söömist jälgib õpetaja, kuhu lapsed kommipaberid panevad. Kui kõikidel lastel on kommid söödud, loeb õpetaja Metsavana kirja edasi).*

Millist metsa reeglit pidid sa praegu jälgima? Sa pidid jälgima, et kõik prahi, mis sa oled metsa toonud, viid sa sealt ka välja. Kuhu sa panid oma kommipaberi? Vaata, kas loodus jäi puhtaks.

Nüüd on aeg ümbrikust välja otsida uus tähekaart. Mis täht on tähekaardil kirjas? Mis number on tähekaardil kirjas? Kirjuta uus täht õige koha peale. Pane kõik asjad kotti tagasi ja vaata, et loodus jääks peale sind korda. Sinu järgmine punkt asub kohas, mida kutsutakse Väikeseks Taevaskojaks. Seal ava ümbrik, mille peale on kirjutatud number kaheksa. Sinna jõudmiseks pead sa mööda jõe äärt minevat matkarada liikuma ja kõige lõpuks ka ettevaatlikult silda ületama.

Järgmisesse punkti liikumisel nuusuta loodust. Otsi tee pealt erinevaid esemeid, mida nuusutada. *(Õpetaja otsib järgmisesse punkti liikumisel matkarajalt nuusutamiseks erinevaid asju. Näiteks käbi, kuusepuu, maas kasvav sammal jne. Õpetaja palub lastel kirjeldada, missugust lõhna nad tunnevad ning küsib lastelt missuguseid lõhnu sa tunned, kuidas loodus lõhnab, mida sa veel tunned. Kuna metsas olevat lõhna on raske kirjeldada, piisab ka sellest, kui laps ütleb, et ta tunneb looduse lõhna või värsket lõhna. Oluline on, et laps tunnetaks loodust erinevate meelte abil ning õpiks märkama erinevaid objekte. Õpetaja kiidab lapsi selle eest, et nad on tähelepanelikud looduse nuusutajad.)*

Soovituslik lisaülesanne

Mul on sulle selles punktis veel viimane ülesanne. Seisa seljaaga Suure Taevaskoja liivakivipaljandi poole. Sinu ees on palju suuri puid. Neid puid kutsutakse tarkuse puudeks, sest nad on siin maalimas väga kaua olnud ja nad on kõike näinud. Ma panin kotti mõned

luubid (*kui õpetaja ei võtnud luupe matkale kaasa, jätab ta selle osa lugemata ning lapsed uurivad puukoort ilma luupideta*). Jaga luupe sõbralikult (*õpetaja jälgib, et tegevuse käigus saaksid kõik lapsed vähemalt korra luubiga puukoort vaadelda*). Vali koos sõbraga/sõpradega välja üks tark puu. Mine selle puu juurde aga ole väga vaikselt. Uuri luubiga puukoort. Kui sul pole luupi, uuri puukoort lihtsalt oma silmadega. Jaga sõbraga luupi, et kõik lapsed saaksid sellega puukoort uurida.

- Missugune see puukoor on?
- Mis värvi see puukoor on?
- Mida sa märkad puukoorel?
- Katsu käega puukoort. Missugune see katsudes tundub?
- Nuusuta puukoort. Kuidas see lõhnab?
- Mida sa veel märkad?

Too luup kotti ja mine tagasi oma puu juurde. Kallista oma puud ja ütle talle üks hea soov. Hea soov aitab puul kasvada ja kallistus muudab puu rõõmsaks.

Lisa 19. Seitsmes vaatluspunkt „Väike Taevaskoda“

Tegevuse eesmärgid

- Laps vaatleb Väikest Taevaskoda.
- Laps laulab terve rühmaga laulu metsaelanikele.
- Laps otsib loodusest esemeid, millega heli tekitada.
- Laps mängib laulu saatel loodusest leitud pilli.

Vaatluspunkti kirjeldus

Kaheksas vaatluspunkt asub Väikeses Taevaskojas (Lisa 1).

Tegevuse kirjeldus

Õpetaja jõuab koos lastega Väiksesse Taevaskotta. Koos otsitakse kotist välja ümbrik, millele on kirjutatud number seitse. Ümbrikust võetakse välja Metsavana kiri (Lisa 20) ning õpetaja loeb/jutustab selle lastele. Vastavalt Metsavana kirjas olevatele juhiste liiguvad lapsed platsil ringi ning teevad Metsavana poolt välja mõeldud ülesandeid.

Üheks ülesandeks on laulda Metsavana poolt välja mõeldud sõnadega laulu, mis on kirjutatud „Sepapoiste“ viisile. Õpetaja loeb esmalt lastele ette laulusõnad ning lapsed püüavad neid meelde jätta. Seejärel laulavad lapsed koos õpetajaga Metsavana poolt välja mõeldud sõnadega „Sepapoiste“ laulu. Peale seda saavad lapsed võimaluse otsida loodusest esemeid (käbid, oksad, lehed jne), mida saab laulu saateks mängida. Kui kõik lapsed on endale sobiva pilli, lauldakse kõik koos mitu korda laulu ning samaaegselt mängitakse loodusest leitud pillidega muusikat. Tegevuse juures on oluline, et kõik lapsed kasutaksid oma kujutlusvõimet ning leiaksid loodusest objekte, millega heli tekitada. Lisaks on tegevuse juures on oluline, et laps tunneks rõõmu muusika tegemisest.

Peale ülesannete täitmist saavad lapsed ümbrikust uue tähekaardi ning täiendavad sellega oma salakirja. Seejärel liiguvad lapsed koos õpetajaga mööda matkarada edasi.

Lisa 20. Seitsmenda vaatluspunkti Metsavana kiri „Väike Taevaskoda“

Oled jõudnud kohta, mida kutsutakse Väikeseks Taevaskojaks. Vaata loodust ja mõtle, miks seda kohta nii kutsutakse. Seda kohta ja liivakivipaljandit kutsutakse Väikeseks Taevaskojaks, sest see liivakivipaljand on palju väiksem, kui eelmises vaatluspunktis uuritud liivakivipaljand. Suurt liivakivipaljandit kutsutakse Suureks Taevaskojaks ja väikest liivakivipaljandit Väikseks Taevaskojaks.

Selles punktis olen ma teile välja mõelnud ühe laulu. Seda laulu saate te laulda kõikidele metsaelanikele, ka mina kuulan teie laulu. Õpetaja laulab sulle selle ette. Kuula õpetajat tähelepanelikult, et sa saaksid seda kohe hakata kaasa laulma. (*õpetaja laulab lastele uute sõnadega ette Metsavana poolt kirjutatud laulu, mis on „Sepapoiste“ laulu viisiga*).

Metsas käime, metsas käime,
Rõõmuga, rõõmuga.
Mina olen looduse, mina olen looduse,
Sõber, sõber.

Proovi nüüd õpetajaga kaasa laulda (*õpetaja laulab laulu uuesti mitu korda ning lapsed laulavad temaga kaasa, et laul kõigile meelde jääks*). Selleks, et laulmine oleks põnevam, otsi endale loodusest pill, millega laulu saatel mängida. Mõtle, missuguste looduses leiduvate esemetega saab heli tekitada. Kuidas saab erinevate esemetega rütmi mängida? Otsi endale sobiv pill (*õpetaja annab lastele mõne hetke aega, et lapsed saaksid endale sobiva pilli otsida*). Proovi oma pilliga häält teha. Proovi sellega rütmi mängida (*õpetaja teeb kätega rütmis plakse ja lapsed proovivad selle järgi oma pilliga rütmi mängida*).

Kätte on jõudnud esinemise aeg. Pea meeles, et mina ja kõik teised metsaelanikud kuulavad teie kontserti. Mängi oma pilli ja laula selge häälega täna õpitud laulu.

See oli väga ilus kontsert. Vii oma pill loodusesse tagasi ja plaksuta endale. Otsi ümbrikust välja uus tähekaart. Mis täht on sellel kaardil? Mis number on sellel kaardil? Kirjuta uus täht salakirjas kõigesse kohta.

Tõsta üles oma parem käsi (*õpetaja aitab kõikidel lastel üles tõsta oma parema käe, et nad teaksid, kuhu poole peavad nad peale silla ületamist liikuma*). Järgmisesse punkti jõudmiseks pead sa ettevaatlikult minema üle silla. Peale silla ületamist pööra paremale poole ja liigu mööda juba tuttavat matkarada metsa vahele. Kui sa oled jõudnud metsavahelisele rajale, hakka otsima matkaraja ääres olevat pinki. Selle pingi juures on järgmine vaatluspunkt ja seal ava järgmine ümbrik.

Lisa 21. Kaheksas vaatluspunkt „Meisterdame päikese“

Tegevuse eesmärgid

- Laps leiab ning korjab loodusest erinevaid materjale nii, et ta ei riku loodust ning ei tee sellele haiget.
- Laps kasutab looduslikke materjale kunstitöö tegemiseks.
- Lapsed teevad koostööd ja valmistavad terve rühmaga matkaraja äärde suure päikese.
- Lapsed loendavad õpetaja abiga päikesekiiri.

Vaatluspunkti kirjeldus

Kaheksandasse vaatluspunkti jõudmiseks peab õpetaja koos lastega peale Väikeses Taevaskojas asuva vaatluspunkti ülesannete läbimist liikuma mööda matkarada edasi. Peale Väikesest Taevaskojast lahkumist ületab õpetaja koos lastega matkarajal oleva silla. Nii jõutakse ringiga tagasi platsile, kus juba matka alguses käidi. Peale silla ületamist jääb tuttav Emaläte (neljas vaatluspunkt) vasakule poole ning teerada, mida mööda matka alguses liiguti, paremale poole. Seega pöörab õpetaja peale silla pööramist paremale ning jätkab lastega mööda matkarada matkamist. Kui matkarada jõuab tagasi tuttavale metsavahelisele rajale, hakkavad õpetaja ja lapsed otsima matkaraja äärde jäävat pinki. Kaheksas vaatluspunkt asub matkaraja vasakus ääres asuva pingi juures (Lisa 1).

Tegevuse kirjeldus

Enne vaatluspunkti tegevuse algust peavad lapsed üles leidma matkaraja ääres asuva pingi. Selleks peavad nad mööda matkarada liikudes tähelepanelikult loodust jälgima. Kui lapsed on matkaraja vasakus ääres oleva pingi üles leidnud, otsitakse kotist välja ümbrik, mille peale on kirjutatud number kaheksa. Selle ümbriku seest võetakse välja Metsavana kiri (Lisa 22) ning õpetaja loeb/jutustab selle lastele. Järgnevalt tegutsetakse vastavalt Metsavana kirjas olevatele juhisteile.

Kaheksandas metsavana kirjas on välja toodud kaks võimalust päikese moodustamiseks. Lapsed võivad kogu rühmaga päikese moodustada looduslikest materjalidest või iseendast. Kui õpetaja otsustab, et päike moodustatakse ise ringjoonel seistes ning käsi välja sirutades, jääb eelpool nimetatud teine eesmärk saavutamata (lapsed ei kasuta looduslikke materjale). Olenemata sellest, kuidas rühm otsustab päikest moodustada, on oluline, et lapsed saaksid teha koostööd ning harjutada kiirte loendamist.

Peale Metsavana poolt välja mõeldud ülesande täitmist saavad lapsed ümbrikust uue tähekaardi ning täiendavad sellega salakirja. Seejärel liigutakse mööda matkarada edasi järgmisesse vaatluspunkti.

Tegevus viimasesse vaatluspunkti liikumisel

Viimasesse punkti liikumisel arutleb õpetaja koos lastega ning üheskoos proovitakse oma kehaga näidata, mida head me loodusest saame. Liikumise ajal viiakse läbi tegevust, et muuta ühest punktist teise liikumine lõbusamaks.

Ühest punktist teise liikumise tegevuse eesmärgid:

- laps teab, miks on loodus vajalik ning mida head see meile pakub;
- laps jälgendab fantaasiat kasutades oma kehaga tegevusi, mida looduses teha saab.

Üheksandasse vaatluspunkti liikumisel arutleb õpetaja lastega, mida head me loodusest saame. Lapsed proovivad oma kehaga näidata, mida loodusest saab (näiteks lapsed matkivad marjade korjamist, sest metsast saab marju jne). Selle tegevuse juures on oluline, et laps mõtleks selle peale, mida head loodus meile pakub ning miks loodus on inimese jaoks vajalik. Lisaks sellele saavad lapsed kasutada fantaasiat erinevate tegevuste matkimiseks.

Õpetaja saab ise otsustada, kui kaua ta lastega arutelu ning matkimise tegevust teeb. Oluline on, et tegevus pakuks lastele rõõmu ja muudaks matka lõpu põnevamaks. Peale matkimise ülesannet võib õpetaja laste motiveerimiseks teha enne lõppu lühikese jooksvõistluse värava juures asuva tõkkepuuni. Enne jooksmist peab õpetaja lastele meelde tuletama, et mitte ükski laps ei tohi väravast välja minna, kuna Metsavalal on enne väravast läbi minemist rühmale üks ülesanne.

Lisa 22. Kaheksanda vaatluspunkti Metsavana kiri „Meisterdame päikese“

Kõik metsaelanikud ootavad päikest, mis neid soojendaks ja paitaks. Metsataimed ootavad, et soe päike annaks neile jõudu kasvamiseks.

Teie ülesandeks on metsaelanikele meisterda üks ilus ja suur päike, mis muudaks nende tuju rõõmsaks. Otsi koos õpetajaga matkaraja ääres hea koht, kuhu päike meisterdada (*õpetaja otsustab koos lastega, kuhu rühm oma päikese teevad*). Kui te olete sobiva koha leidnud, mõelge, millega saab maapinnale päikese teha. Otsige loodusest päikese tegemiseks sobilikke esemeid. Pea meeles metsa reegleid ja jälgi, et sa ei teeks loodusele haiget.

Meisterda terve rühmaga üks suur päike (*õpetaja abistab lapsi päikese tegemisel ja jälgib, et kõik lapsed saaksid kunstitöö tegemisel osaleda*). Kui teie päike sai valmis, loenda, mitu päikesekiirt on teie päikesel.

Te tegite metsaelanikele ilusa suure päikese, mis muudab kindlasti nende tuju heaks ja aitab neil kevade saabumist oodata. Otsi nüüd ümbrikust välja uus tähekaart. Mis täht on sellel kirjas? Mis number on tähekaardil? Kirjuta uus täht salakirjas õigesse kohta.

Nüüd hakkab meie matk lõppema. Sellepärast naudi matkates veel looduse ilu, lõhna ja häält. Teie matka viimane punkt asub värava juures, kust te minu metsa sisenesite. Enne väravast läbi minemist lugege viimases ümbrikus olevat kirja. Pea meeles, et enne kirja lugemist ei tohi väravast välja minna. Viimasesse punkti matkates proovi mulle kehaga näidata, mida head me loodusest saame. Näiteks saab looduses matkata ja seenel käia.

(*Õpetaja ja lapsed matkivad mõnda aega seente korjamist. Seejärel küsib õpetaja lastelt, mida head me veel loodusest saame ning jällegi matkitakse liikumise käigus öeldut. Kui lastel tekib raskusi välja mõtlemisega, mida head me loodusest saame, suunab õpetaja lapsi küsimuste abil. Näiteks küsib õpetaja, mis metsas kasvab. Kui lapsed ütlevad, et metsas kasvavad puud, saab õpetaja küsida, et mida puudega teha saab – näiteks saab puudest ehitada, puudega saab tuld teha ning kodu soojaks kütta jne. Vastavalt sellele matkivad lapsed fantaasiat kasutades ehitamist või tule tegemist. Loodus annab meile koha, kus saab veel puhata, sporti teha, laulda, tantsida, uurida jne. Erinevate tegevuste matkimisega saab õpetaja muuta ühest punktist teise liikumise huvitavamaks. Lisaks sellele tegevusele võib õpetaja anda lastel lõpus võimaluse väravani joosta, kuid sel juhul peab ta lastele meelde tuletama, et ükski laps ei tohi üksi väravast läbi minna, kuna Metsavanal on värava juures üks ülesanne.*)

Veel võimalusi päikese tegemiseks

Vaatluspunktis võib käbide ning muude looduslike materjalide kasutamise asemel moodustada päikese lastest. Näiteks juhendab õpetaja lapsi ning palub neil ringjoone moodustada. Ringis seistes saavad lapsed näiteks ühe käe päikesekiireks välja sirutada. Sel juhul saavad lapsed õpetaja abiga kokku loendada kõik ringis seisvad lapsed. Lisaks sellele võib päikest moodustada nii, et mõned lapsed seisavad ringjoonele ning teised moodustavad ringist väljas seistes päikesekiiri.

Selles vaatluspunktis on oluline, et lapsed harjutaksid koostöö tegemist ning päikesekiirte loendamist. Seega on vähem oluline see, mil viisil lapsed päikese moodustavad.

Lisa 23. Üheksas vaatluspunkt „Hüvastijätt Metsavanaga“

Tegevuse eesmärgid

- Laps nimetab ühe hetke või objekti, mida ta matka jooksul koges või nägi.
- Laps ütleb ühe uue teadmise, mille ta matka jooksul õppis.
- Laps jätab hüvasti Metsavana ja metsaga.
- Lapsed kirjutavad salakirja viimase tähe ning loevad koos õpetajaga kokku salakirja lahenduseks tulnud lause.

Vaatluspunkti kirjeldus

Üheksas vaatluspunkt asub matkarada algust tähistava värava juures (Lisa 1). Viimane vaatluspunkt asub täpselt samas kohas, kus oli õpperaja esimene vaatluspunkt. Üheksandasse vaatluspunkti jõudmiseks tuleb Saessaare järve äärest lagendikult mööda matkarada mäest ülespoole liikuda, kuni nähakse tuttavat väravat. Õpetaja jääb koos lastega seisma värava ette ning ei kõnni enne tegevuse algust selle alt läbi.

Tegevuse kirjeldus

Õpetaja liigub koos lastega mööda matkarada mäest üles, kuni jõutakse matkaraja algust tähistava väravani. Enne värava juurde jõudmist tuletab õpetaja lastele meelde, et Metsavana palus viimase kirja avada enne väravast läbi minemist. Seega ei tohi ükski laps ise läbi värava astuda. Värava ette jõudes otsitakse kotist välja viimane ümbrik, millele on kirjutatud number üheksa. Ümbrikust võetakse välja Metsavana kiri (Lisa 24) ning õpetaja loeb/jutustab selle lastele.

Õpetaja ja lapsed tegutsevad vastavalt Metsavana kirjas olevatele juhisteile. Iga laps ning õpetaja ütlevad värava alt läbi minnes ühe ilusa hetke või objekti, mida ta matka jooksul koges või nägi. Lisaks sellele nimetab iga laps ühe teadmise, mida ta matka jooksul õppis. Õpetaja jälgib, et kõik lapsed täidaksid ülesannet. Kui mõnel lapsel tekib raskusi ülesande täitmisega, saab õpetaja teda aidata ning vastused üheskoos välja mõelda. Õpetaja on lastele eeskujuks ja sellepärast täidab ka tema ülesannet.

Peale seda, kui kõik lapsed on värava alt läbi kõndinud, otsitakse ümbrikust välja tähekaart ning kirjutatakse salakirja viimsed tähed. Seejärel aitab õpetaja lastel kokku lugeda tekkinud lause. Kui matka jooksul on kõik tähed õigetes kohtadesse kirjutatud, tekib salakirja lahenduseks lause: „Meie oleme looduse sõbrad!“.

Peale salakirja lahendamist vaatavad lapsed metsa ning kõik koos öeldakse kooris Metsavanale salakirja lahenduseks tulnud lause. Seejärel jäetakse Metsavanaga hüvasti ning lehvitatakse talle. Õpetaja loeb kirja lõpuni ja lehvitab koos lastega Metsavanale.

Enne bussi minemist visatakse matkarajalt korjatud ning matka käigus tekkinud prügi katusealuse all olevasse prügikasti. Kui matkarajalt ei leitud või ei tekkinud prügi, jäetakse see samm vahele ning liigutakse kohe bussi.

Lisa 24. Üheksanda vaatluspunkti Metsavana kiri „Hüvastijätt metsavanaga“

Oled jõudnud matka viimasesse punkti ja ma loodan, et sul oli tore matk. Ma loodan, et sa nägid palju põnevat ning said uusi teadmisi. Mõttele selle üle, mida sa matkal nägid. Või mõttele ühele toredale hetkele, mis matkal oli. Veel mõttele ühe uue tarkuse peale, mida sa matkal õppisid. Tule värava juurde ja ütle väravast läbi astudes, mida sa matkal nägid või tegid ning ütle üks tarkus, mille sa täna õppisid (*õpetaja jälgib, et kõik lapsed nimetaksid ühe objekti või hetke, mida nad matka jooksul kogesid või nägid ning ühe tarkuse, mida nad täna õppisid enne väravast läbi minemist*). Kuula, mida sinu rühmakaaslased räägivad. (*Õpetaja jätkab kirja lugemist, kui kõik lapsed ning ta ise on täitnud ülesande ning väravast läbi läinud*).

Sa oled olnud väga tubli looduse uurija ja metsas matkaja. Proovi mõelda, mis lause on salakirja lahenduseks (*kui lastel tekib raskusi puuduvate tähtede välja mõtlemisega, võtab õpetaja ümbrikust välja viimased tähekaardid ning koos kirjutatakse salakirja puuduvad tähed sama moodi nagu eelmistes punktides*). Proovi koos õpetajaga kokku lugeda salakirja lahendus.

Keere ennast näoga metsa poole ja öelge mulle oma salakirja lahendus (*õpetaja ütleb koos lastega Metsavanale „Meie oleme looduse sõbrad!“*). Olete salakirja õigesti lahendanud. Te olete tõesti looduse sõbraks saanud. Nüüd saate te oma tarkusi sõpradele, emmele ja issile õpetada. Nii saavad ka nendest looduse sõbrad.

Nüüd on meie matk läbi saanud. Teie saate tagasi lasteaeda minna ja mina lähen oma troonile istuma. Lehvita mulle veel viimast korda. Vaata, kas sa näed mind vastu lehvitamas. Mina lehvitan sulle vastu puude liigutamisega ja lehtede krabistamisega.

Enne bussi minemist viska prügikasti prügi, mida sa matkarajalt leidsid või mis sul endal tekkis.

Aitäh, et sa aitasid mul loodust hoida ja kaitsta. Pea meeles metsa reegleid ja käitu nende järgi iga kord, kui sa loodusesse lähed.

Tule mulle varsti jälle külla. Tule mulle külla koos oma perega. Õpeta neile metsa reegleid ja näita neile looduse ilu.

Jään sind ootama.

Metsavana

Lisa 25. Lisapunkt „Metsavana troon“

Tegevuse eesmärk

- Laps vaatleb Metsavana trooni.
- Laps teab, et mets on salapärane koht.

Vaatluspunkti kirjeldus

Lisapunkt asub neljanda ehk Emalätte vaatluspunkti ja viienda ehk Väikse Taevaskoja kalju peal asuva vaatluspunkti vahel. Lisapunkti jõudmiseks tuleb liikuda Emalätte kõrval asuvast trepist ülesse. Trepist üles jõudes tuleb mööda matkarada liikuda infotahvlini, mille pealkirjaks on „Metsavana troon“ (Lisa 1). Infotahvel jääb matkaraja vasakusse äärde ning on hästi märgatav. Vaatluspunktist avaneb vaade puujuurtest moodustunud Metsavana troonile ning allpool asuvale Ahja jõe. Lisapunkt asub neljandast vaatluspunktist mõnekümne meetri kaugusel.

Tegevuse kirjeldus

Õpetaja liigub koos lastega peale neljandat vaatluspunkti Emalätte kõrval asuvast trepist üles ning kõnnib mööda matkarada edasi. Mööda matkarada liikudes otsivad lapsed ja õpetaja infotahvli, kus räägitakse Metsavana troonist. Peale infotahvli üles leidmist otsivad kõik lapsed endale piirdepuu ääres ohutu koha, kus õpetajat kuulata ning infotahvli kõrval asuvat Metsavana trooni vaadelda. Seejärel võetakse kotist välja lisapunkti ümbrik. Ümbrikust võetakse välja Metsavana kiri (Lisa 26) ning õpetaja hakkab seda kõva häälega lastele lugema/jutustama. Lapsed kuulavad õpetajat, vaatlevad loodust ning vastavad Metsavana poolt esitatud küsimustele.

Lisaks Metsavana troonile asub lisapunkti läheduses huvitavate juurtega puu. Õpetaja saab suunata laste tähelepanu mäe küljel kasvavale puule ning üheskoos võib arutada, miks selle puu juured on nii kasvanud, kuidas saab metsavana selle puu juures istuda jne. Huvitavate juurtega puu vaatlemise tegevuse eesmärgiks on panna lapsed mõtlema selle üle, et loodus on huvitav ja omapärane koht.

Peale ülesande täitmist ning salakirja täiendamist liigutakse mööda matkarada edasi viiendasse vaatluspunkti.

Lisa 26. Lisapunkti Metsavana kiri „Metsavana troon“

Oled jõudnud kohta, kus asub Metsavana troon. Uuri loodust ja mõtle, milline võiks välja näha Metsavana troon? Mis on troon? Kes istub muinasjuttudes troonil? Kus sa näed Metsavana trooni? Metsavana trooniks kutsutakse minu istumiskohta. See on puujuurtest tool.

Sinu ülesandeks on enda ümbrust uurida ja see üles otsida! (*Metsavana troon asub teisel pool piirdepuud ning jääb infotahvli taha*). Näita käega, kus asub minu troon (*kui lapsed ei leia ise Metsavana trooni üles, näitab õpetaja käega trooni suunas ning selgitab juurde, et puujuurtest moodustunud kõrgem koht ongi Metsavana troon*).

Tubli, sa vaatlesid loodust ja leidsid sealt üles Metsavana trooni. Selle trooni on mulle teinud loodus. Siin istudes kuulan ma metsaelanikke ja annan neile nõu. See troon on looduse püha koht ja sellele ei tohi istuda mitte ükski inimene. Mulle meeldib puhas ja puutumata loodus. Mida tähendab puutumata loodus? Puutumata loodus tähenda, et inimesed on loodust hoidnud ja pole seda rikkunud. See tähendab, et inimene käib ainult nendes kohtades, kus tohib käia. Selleks, et inimesed teaksid, kus tohib käia, on matkarajale ehitatud piirde, millest ei tohi üle ronida, ega alt läbi pugeda. Kui inimene liigub teisel pool piiret ja istub Metsavana troonile, kaob selle koha võluvõime. Siis ei saa enam mina siin istuda ja loomi abistada.

Pea meeles, et ma märkan kõike, mis minu metsas toimub. Ma olen igal pool. Kui sa tähelepanelikult loodust kuulad, võid sa kuulda mind puukohina, jõevulina, lehekrabina, tuule- ja lumesulamiskeeles rääkimas. Kuula, mis keeles ma sinuga praegu räägin (*õpetaja palub lastel mõne hetke vaikselt olla ja loodust kuulata*). Mis keeles ma praegu räägin? (*lapsed ütlevad, mida nad kuulsid – mis keeles Metsavana nendega räägib (nt: veevulina keeles, lumesajukeeles jne)*). Oled väga hea looduse kuulaja ja vaatleja. Nüüd võid sa ümbrikust välja otsida tähekaardi. Mis täht on tähekaardil? Mis number on tähekaardi? Kirjuta see täht salakirjas õigesse kohta. Enne järgmise punkti liikumist vaata infotahvil olevat pilti. Selle pildi on teinud üks kunstnik. Tegelikult pole mind keegi kunagi näinud. Selle kunstniku arvates näen ma välja just selline.

Matkarajal liikudes vaatle tähelepanelikult loodust. Siin kasvab üks huvitavate juurtega puu. Leia see puu üles. Mis sa arvad, miks see puu on selliseks kasvanud? Kuidas istub selle puu juures Metsavana? Millised loomad saavad selle puu juurte vahel istuda? Mida see puu sulle meenutab? (*Õpetaja esitab lastele küsimusi, mis aitaksid laste fantaasial lennata ning paneksid lapsi loodust tähelepanelikult vaatlema*). Oled tähelepanelik looduse vaatleja. Liigu nüüd ettevaatlikult mööda matkarada edasi. Järgmine punkt asub kohas, kus matkarada koos piirdepuuga teeb suure kaare vasakule. Õpetaja aitab sul seda punkti üles otsida.

Lisa 27. Soovituslikud lisategevused pärast õppekäigul käimist

Peale matkal käimist võib õpetaja koos lastega kirja panna matkal õpitud ning ise välja mõeldud reeglid. Lapsed saavad reegli alla joonistada, mida see reegel tähendab. Hiljem saab reegli koos selgitava pildiga üles riputada rühmaruumi seinale, et lastel kinnistuksid looduses õige käitumise reeglid.

Lisaks sellele võib õpetaja välja printida Suures Taevaskojas tehtud grupipildi. Selle võib panna seinale, et kõik vanemad näeksid, kus lapsed käisid. Lisaks võib õpetaja pildi juurde kirjutada laste mõtteid ja meenutusi matkast.

Peale matkal käimist on õpetajal võimalus lastega meisterdada Metsavana. Vastavalt hetkel arendatavale kunstioskusele saab õpetaja ise valida, mis tehnikas ning kuidas Metsavana tehakse. Iga laps võib metsavana paberile joonistada, maalida või hoopis terve rühmaga meisterdada. Metsavana võib teha paberiribades, plastiliinist või muudest materjalidest. Iga laps teeb just sellise Metsavana, nagu tema teda ette kujutab. Tegelikult pole keegi Metsavana näinud ning seega ei saa öelda, et laps on Metsavana valesti teinud. Oluline on, et kunstitöö tegemine valmistaks lastele rõõmu ning arendaks nende loovust ning kujutlusvõimet.

Kui matka käigus jäi mõni ülesanne tegemata (näiteks luubiga puude uurimine), siis võib õpetaja lastega uurida lasteaia õuealal kasvavaid puid. Samuti võib õpetaja lastega uurima minna lähedal asuva metsa või pargi puid. Lisaks sellele saavad lapsed puudele kasvamiseks häid soovide öelda ning neid kallistada. Samuti saab õpetaja lasteaia õuealal korrata matkal läbi viidud tegevusi, et matkal saadud teadmised lastel kinnistuksid.

Lisa 28. Küsimustik ekspertidele

Lugupeetud ekspert!

Olen Tartu Ülikooli koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava 3.kursuse tudeng Betti Vals.

Kirjutan oma bakalaureusetöö teemal *Abimaterjal lasteaia õpetajatele Taevaskodade matkarajal looduses õige käitumise ning looduse väärtustamise õpetamiseks 5-7aastastele lastele*. Minu töö eesmärgiks on koostada abimaterjal looduses õige käitumise õpetamiseks, saada koostatud abimaterjali kohta tagasisidet ning saadud tagasiside põhjal abimaterjale muuta ja täiendada.

Aitäh, et olete tutvunud minu poolt koostatud abimaterjalidega ning neid kasutades käinud õppekäigul Taevaskodade matkaraja. Soovin Teie poolset tagasisidet koostatud abimaterjalidele. Tagasiside andmiseks soovin Teil vastata järgnevatele küsimustele. Küsimustik on anonüümne ning saadud andmeid kasutatakse üldistatud kujul ainult eelmainitud bakalaureusetöös.

Tagasiside koostatud abimaterjalide kohta

1. Kuivõrd eakohased olid õpperajal läbiviidavad tegevused 5-7aastastele lastele?
(Kui mõni vaatluspunkti tegevus ei vastanud eale, tooge see eraldi välja)
2. Kuivõrd eakohane oli abimaterjale kasutades õpperaja läbimise maht?
3. Kuivõrd sobiv oli vaatluspunktide arv? Kuivõrd sobiv oli tegevuste arv?
4. Kuivõrd said täidetud abimaterjale kasutades õpperaja läbimise eesmärgid?

5. Kuivõrd sobilik oli Metsavana teema ning tema kirjade kasutamine lastele looduse väärtustamise ja looduses õige käitumise õpetamiseks?

6. Palun andke tagasisidet vaatluspunktide tegevuste ning Metsavana kirjade kohta. Mida tooksite esile? Mida ja kuidas muudaksite?

Vaatluspunkt	Mida tooksite esile? Miks?	Mida ja kuidas muudaksite? Miks?
1. vaatluspunkt „Värav Metsavana koju“		
2. vaatluspunkt „Metsa reeglid“		
3. vaatluspunkt „Kordame metsa reegleid“		
4. vaatluspunkt „Emaläte“		

5. vaatluspunkt „Metsavana troon“		
6. vaatluspunkt „Oleme linnud“		
7. vaatluspunkt „Suur Taevaskoda“		
8. vaatluspunkt „Väike Taevaskoda“		
9. vaatluspunkt „Meisterdame päikese“		
10. vaatluspunkt „Mida head me loodusest saame?“		

11. vaatluspunkt „Hüvastijätt Metsavanaga“		
---	--	--

7. Palun andke tagasisidet enne raja peale minemist rühmaruumis läbiviidavale tegevusele ning soovituslikele tegevustele peale matkal käimist. Mida tooksite esile? Mida ja kuidas muudaksite?

Tegevus	Mida tooksite esile? Miks?	Mida ja kuidas muudaksite? Miks?
Tegevus rühmaruumis enne raja peale minemist „Kiri Metsavanalt“		
Soovituslikud lisategevused peale matkal käimist		

8. Kuidas hindate töö vormistust? Mida muudaksite töö vormistuses?

9. Kuivõrd arusaadavad olid koostatud abimaterjalid?
(Palun tooge välja kohad, mis jäid arusaamatuks)

10. Milliseid soovitusi annaksite veel abimaterjalide täiustamiseks?

Taustaandmed

Kui pikk on Teie tööstaaž lasteaiaõpetajana? aastat.

Milline on Teie ametijärk õpetajana?

Milline on Teie erialane haridus?

Kui palju käite ise lastega õppekäikudel?

Mis vanuses lastega läbisite abimaterjale kasutades Taevaskodade matkarada?

Matka viis läbi rühma õpetaja / abimaterjalide koostaja (tõmba joon alla õigele variandile).

Tänan, et külastasite lastega Taevaskoja matkarada koos minu poolt koostatud abimaterjalidega ning vastasite küsimustikule.

Betti Vals

Telefon: +372 59 050 881

E-mail: betti.vals@gmail.com

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Betti Vals

(sünnikuupäev: 12.08.1995)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
„Abimaterjal õpetajale 5–7aastaste lastega õppekäigu läbiviimiseks ja looduse
väärtustamise õpetamiseks Taevaskodade matkarajal“,
mille juhendaja on Marianne Olbrei,
 - 1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse
tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas
digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 29.05.2017